

Βρυξέλλες, 18.12.2020
SWD(2020) 372 final

ΕΓΓΡΑΦΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Συστάσεις της Επιτροπής για το στρατηγικό σχέδιο ΚΓΠ της Ελλάδας

που συνοδεύει το έγγραφο

**ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ**

**Συστάσεις προς τα κράτη μέλη όσον αφορά το στρατηγικό τους σχέδιο για την Κοινή
Γεωργική Πολιτική**

{COM(2020) 846 final} - {SWD(2020) 367 final} - {SWD(2020) 368 final} -
{SWD(2020) 369 final} - {SWD(2020) 370 final} - {SWD(2020) 371 final} -
{SWD(2020) 373 final} - {SWD(2020) 374 final} - {SWD(2020) 375 final} -
{SWD(2020) 376 final} - {SWD(2020) 377 final} - {SWD(2020) 379 final} -
{SWD(2020) 384 final} - {SWD(2020) 385 final} - {SWD(2020) 386 final} -
{SWD(2020) 387 final} - {SWD(2020) 388 final} - {SWD(2020) 389 final} -
{SWD(2020) 390 final} - {SWD(2020) 391 final} - {SWD(2020) 392 final} -
{SWD(2020) 393 final} - {SWD(2020) 394 final} - {SWD(2020) 395 final} -
{SWD(2020) 396 final} - {SWD(2020) 397 final} - {SWD(2020) 398 final}

Πίνακας περιεχομένων

1.	ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΚΓΠ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	3
1.1	Προώθηση ενός έξυπνου, ανθεκτικού και διαφοροποιημένου γεωργικού τομέα που θα διασφαλίζει την επισιτιστική ασφάλεια.....	3
1.2	Ενίσχυση της μέριμνας για το περιβάλλον και της δράσης για το κλίμα και συμβολή στην επίτευξη των περιβαλλοντικών και κλιματικών στόχων της Ένωσης.....	4
1.3	Ενίσχυση του κοινωνικοοικονομικού ιστού των αγροτικών περιοχών και αντιμετώπιση των κοινωνικών ζητημάτων	5
1.4	Εκσυγχρονισμός του τομέα με την προώθηση και την ανταλλαγή της γνώσης, της καινοτομίας και της ψηφιοποίησης και την ενθάρρυνση της υιοθέτησής τους.....	6
1.5	Συστάσεις	8
2.	ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	12
2.1	Στήριξη του βιώσιμου γεωργικού εισοδήματος και της ανθεκτικότητας σε ολόκληρο το έδαφος της ΕΕ για την ενίσχυση της επισιτιστικής ασφάλειας.....	12
2.2	Ενίσχυση του προσανατολισμού προς την αγορά και αύξηση της ανταγωνιστικότητας, συμπεριλαμβανομένης μεγαλύτερης εστίασης στην έρευνα, την τεχνολογία και την ψηφιοποίηση	14
2.3	Βελτίωση της θέσης των γεωργών στην αξιακή αλυσίδα.....	16
2.4	Συμβολή στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής και στην προσαρμογή σε αυτήν, καθώς και στη βιώσιμη ενέργεια.....	17
2.5	Προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και της αποτελεσματικής διαχείρισης των φυσικών πόρων, όπως το νερό, το έδαφος και ο αέρας.....	19
2.6	Συμβολή στην προστασία της βιοποικιλότητας, ενίσχυση των υπηρεσιών οικοσυστήματος και διατήρηση ενδιαιτημάτων και τοπίων	21
2.7	Προσέλκυση γεωργών νεαρής ηλικίας και διευκόλυνση της ανάπτυξης επιχειρήσεων στις αγροτικές περιοχές.....	24
2.8	Προώθηση της απασχόλησης, της οικονομικής ανάπτυξης, της κοινωνικής ένταξης και της τοπικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές, περιλαμβανομένης της βιοοικονομίας και της βιώσιμης δασοκομίας.....	27
2.9	Βελτίωση της ανταπόκρισης της γεωργίας της ΕΕ στις απαιτήσεις της κοινωνίας σχετικά με τα τρόφιμα και την υγεία, συμπεριλαμβανομένων των ασφαλών, θρεπτικών	

	και βιώσιμων τροφίμων, καθώς και την καλή διαβίωση των ζώων	28
2.10	Εγκάρσιος στόχος για τη γνώση, την καινοτομία και την ψηφιοποίηση	31

1. ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΚΓΠ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Στο πλαίσιο του διαρθρωμένου διαλόγου για την κατάρτιση του στρατηγικού σχεδίου κοινής γεωργικής πολιτικής (ΚΓΠ), το παρόν έγγραφο περιέχει τις συστάσεις για το στρατηγικό σχέδιο ΚΓΠ της Ελλάδας. Οι συστάσεις βασίζονται σε ανάλυση της τρέχουσας κατάστασης, των αναγκών και των προτεραιοτήτων για τη γεωργία και τις αγροτικές περιοχές στην Ελλάδα. Οι συστάσεις αφορούν τους ειδικούς οικονομικούς, περιβαλλοντικούς και κοινωνικούς στόχους της μελλοντικής ΚΓΠ και, ιδίως, τις επιδιώξεις και τους ειδικούς στόχους της στρατηγικής «Από το αγρόκτημα στο πιάτο» και της στρατηγικής για τη βιοποικιλότητα με ορίζοντα το 2030. Όπως αναφέρεται στη στρατηγική «Από το αγρόκτημα στο πιάτο», η Επιτροπή καλεί την Ελλάδα να καθορίσει, στο στρατηγικό της σχέδιο για την ΚΓΠ, συγκεκριμένες εθνικές τιμές για τους στόχους της Πράσινης Συμφωνίας¹, λαμβάνοντας υπόψη την ιδιαίτερη κατάστασή της και τις παρούσες συστάσεις.

1.1 Προώθηση ενός έξυπνου, ανθεκτικού και διαφοροποιημένου γεωργικού τομέα που θα διασφαλίζει την επισιτιστική ασφάλεια

Η ανάλυση επισημαίνει τις πρόσφατες θετικές εισοδηματικές εξελίξεις για τους τομείς της ελληνικής γεωργίας, οι οποίες αντιστρέφουν την προηγούμενη αρνητική τάση και συμβάλλουν στη μείωση του χάσματος μεταξύ γεωργικού και μη γεωργικού εισοδήματος. Στήριγμα αποτέλεσε επίσης η σταθερή βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, όπως αντικατοπτρίζεται στο ισοζύγιο γεωργικών συναλλαγών, μολονότι παραμένει αρνητικό. Οι ενθαρρυντικές αυτές εξελίξεις οφείλονται κυρίως στην αύξηση της παραγωγικότητας και στο αυξημένο μερίδιο προστιθέμενης αξίας στην αλυσίδα τροφίμων που κατέκτησε ο πρωτογενής τομέας, παρά τον χαμηλό βαθμό οργάνωσης των παραγωγών. Ωστόσο, το γεωργικό εισόδημα παραμένει πολύ ασταθές λόγω του υψηλού ποσοστού καλλιεργειών στην παραγωγή. Παρά τον καθοριστικό ρόλο που διαδραματίζουν οι άμεσες ενισχύσεις ως προς τη σταθεροποίηση του γεωργικού εισοδήματος, οι σημαντικές διαφορές στο επίπεδο στήριξης περιορίζουν την αποτελεσματικότητά τους. Οι διαφορές αυτές, οι οποίες απορρέουν από την ιστορική διάρθρωση της παραγωγής, έχουν καταστεί με την πάροδο του χρόνου αδικαιολόγητες, καθώς δεν συνδέονται ούτε με την παρούσα παραγωγική πραγματικότητα ούτε με τις μελλοντικές οικονομικές και περιβαλλοντικές ανάγκες, ιδίως όσον αφορά την ανάγκη βελτίωσης της διατήρησης των εκτάσεων μόνιμων βοσκότοπων και της ενσωμάτωσής τους στο σύστημα άμεσων ενισχύσεων. Υπάρχουν και χρησιμοποιούνται από την πλειονότητα των επαγγελματιών γεωργικών εκμεταλλεύσεων εργαλεία διαχείρισης κινδύνων, τα οποία μπορούν επίσης να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας της γεωργίας (π.χ. έναντι ακραίων καιρικών φαινομένων που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή). Ως εκ τούτου, είναι σκόπιμη μια πολιτική καλύτερης στόχευσης των μέτρων στήριξης προς την εκτατική παραγωγή, με τη σύνδεση μεγαλύτερου μεριδίου εισοδηματικής στήριξης με τις περιβαλλοντικές επιδόσεις.

¹ Αφορά τους στόχους που σχετίζονται με τη χρήση των φυτοφαρμάκων και τους συναφείς κινδύνους, την πώληση αντιμικροβιακών, την απώλεια θρεπτικών συστατικών, την έκταση που καλύπτουν οι βιολογικές καλλιέργειες, τα χαρακτηριστικά τοπίου υψηλής ποικιλομορφίας και την πρόσβαση σε ταχύ ευρυζωνικό διαδίκτυο.

1.2 Ενίσχυση της μέριμνας για το περιβάλλον και της δράσης για το κλίμα και συμβολή στην επίτευξη των περιβαλλοντικών και κλιματικών στόχων της Ένωσης

Η προηγούμενη παρατήρηση είναι επίσης ζωτικής σημασίας για την επίτευξη των στόχων της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και, ιδίως, για την ενίσχυση της περιβαλλοντικής και κλιματικής φιλοδοξίας της γεωργικής πολιτικής της Ελλάδας, υποστηριζόμενη από την πλήρη εφαρμογή των προτύπων (π.χ. προστασία των χαρακτηριστικών του τοπίου, απαγόρευση μετατροπής βοσκότοπων σε όλες τις περιοχές Natura 2000, απαιτήσεις που ισχύουν για τους γεωργούς όσον αφορά τα ενδιαίτηματα πτηνών). Παρότι δεν συμβάλλουν σημαντικά στις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου της ΕΕ, το υψηλό μερίδιο εκπομπών από την κτηνοτροφία και τα ειδικά γεωπονικά και εδαφοκλιματικά χαρακτηριστικά της ελληνικής γεωργίας πρέπει να αντιμετωπιστούν μέσω συγκεκριμένης δέσμης μέτρων. Το 38 % των ελληνικών βοσκότοπων βρίσκεται σε ικανοποιητική κατάσταση, το δε ποσοστό των στοιχείων τοπίου και των εκτάσεων υπό αγρανάπαυση είναι πολύ χαμηλό, γεγονός το οποίο επηρεάζει αρνητικά τη βιοποικιλότητα. Επιπλέον, η Ελλάδα πρέπει να διατηρήσει και να αποκαταστήσει τα γεωργικά και δασικά ενδιαίτηματα όσον αφορά τα ενδιαίτηματα και τα είδη προτεραιότητας που προσδιορίζονται στο πλαίσιο δράσεων προτεραιότητας για χρηματοδότηση της ΚΓΠ, σε συνδυασμό με τις κατηγορίες ειδών και ενδιαιτημάτων που σχετίζονται με την ΚΓΠ και αναφέρονται στα ενωσιακά και εθνικά σχέδια δράσης για τα είδη και τα ενδιαίτηματα, ιδίως για τα πλέον απειλούμενα είδη.

Η Ελλάδα συγκαταλέγεται μεταξύ των χωρών της ΕΕ όπου η άντληση υδάτων αποτελεί πρόβλημα και όπου οι παρατεταμένες περιόδους λειψυδρίας λόγω της υπερθέρμανσης του πλανήτη προβλέπεται να ενταθούν¹. Ταυτόχρονα, η Ελλάδα πρέπει να διασφαλίσει την επίτευξη των στόχων της οδηγίας πλαισίου για τα ύδατα, και ειδικότερα την πρόληψη της υποβάθμισης των υδατικών συστημάτων και τη διασφάλιση της επίτευξης τουλάχιστον καλής κατάστασης αυτών. Η αναστροφή της διάβρωσης του εδάφους, η μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και η βελτίωση της αποδοτικής χρήσης των υδάτων από άποψη ποσότητας και ποιότητας αποτελούν σημαντικές προτεραιότητες. Καθοριστικής σημασίας για την επιτυχή πράσινη μετάβαση της ελληνικής γεωργίας θα είναι να δοθεί προτεραιότητα στις πρακτικές που αφορούν ειδικά τις προκλήσεις που σχετίζονται με τη βιοποικιλότητα, το έδαφος, τον αέρα και το νερό (π.χ. εμβόλιμες και προστατευτικές καλλιέργειες, διατήρηση υπολειμμάτων καλλιέργειας στα χωράφια, μετάβαση σε καλλιέργειες με λιγότερη ένταση νερού και βελτιωμένες ποικιλίες καλλιεργειών, βελτίωση της αποτελεσματικότητας της άρδευσης μέσω συστημάτων εξοικονόμησης νερού και γεωργίας ακριβείας), σε συνδυασμό με σύστημα ενισχυμένων προϋποθέσεων. Ο προσανατολισμός αυτός θα μπορούσε να υποστηριχθεί από:

- την ενίσχυση της εν εξελίξει μετάβασης προς τη βιολογική παραγωγή και την ολοκληρωμένη φυτοπροστασία και διαχείριση παθογόνων, που θα συμβάλλει έτσι στη μείωση της χρήσης χημικών φυτοφαρμάκων
- την αύξηση της, αν και άνισης, εισαγωγής πρακτικών που συνδέονται με τη γεωργία ακριβείας, τη βελτίωση της διαχείρισης των θρεπτικών συστατικών, τις δεσμεύσεις διαχείρισης χαμηλών εισροών ή τη βιοενέργεια.

Η Ελλάδα διαθέτει μεγάλες δυνατότητες βελτίωσης της παραγωγής ανανεώσιμης ενέργειας (ηλιακής, αιολικής, από βιομάζα) από απόβλητα και υποπροϊόντα στους τομείς της γεωργίας και της δασοκομίας (λαμβανομένων δεόντως υπόψη των επιπτώσεων της ατμοσφαιρικής ρύπανσης). Λαμβανομένου υπόψη ότι η Ελλάδα είναι ιδιαίτερα εκτεθειμένη σε δασικές πυρκαγιές, πρέπει να αποφευχθούν οι ζημιές στα δάση με τη

στήριξη της ανθεκτικότητας και της αποκατάστασης των δασών, πέρα από τη δάσωση. Μπορούν να σχεδιαστούν προσεγγίσεις ανθρακοδεσμευτικής γεωργίας ώστε να στηριχθεί η δέσμευση άνθρακα που συνδέεται με συστήματα γης όπως η γεωργοδασοκομία. Ουσιώδης για αυτήν τη διαδικασία είναι η έγκαιρη αντικατάσταση των υλοτομημένων ή κατεστραμμένων δασών. Η αντικατάσταση αυτή πρέπει να πραγματοποιείται κατά τρόπο ώστε να μεγιστοποιείται η μακροχρόνια δέσμευση του διοξειδίου του άνθρακα (με βιώσιμα, φιλικά προς το περιβάλλον είδη), διατηρώντας τα αποθέματα και αυξάνοντας τις καταβόθρες άνθρακα στα δάση, τα εδάφη τους και τα προϊόντα υλοτομίας. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με μέτρα στήριξης και εφαρμογής όχι μόνο μέσω της δάσωσης, της γεωργοδασοκομίας και της αποκατάστασης, αλλά και μέσω της παροχής συμβουλών ως προς την επιλογή ειδών. Από την πλευρά της προσαρμογής, στα μέτρα θα μπορούσαν να περιλαμβάνονται η ευαισθητοποίηση, η δράση για τη μείωση των επιπτώσεων των ακραίων καιρικών φαινομένων, η εισαγωγή αποδοτικότερων ως προς τη χρήση νερού συστημάτων άρδευσης/καλλιέργειών και η επένδυση σε συστήματα πρόληψης/προστασίας από πλημμύρες (π.χ. φυσική κατακράτηση υδάτων, που είναι αποτελεσματική και σε ξηρασίες) και, ειδικότερα, σε δασολιβαδικά συστήματα.

1.3 Ενίσχυση του κοινωνικοοικονομικού ιστού των αγροτικών περιοχών και αντιμετώπιση των κοινωνικών ζητημάτων

Η μετάβαση αυτή απαιτεί από την Ελλάδα να αντιμετωπίσει μία από τις μεγαλύτερες κοινωνικές προκλήσεις για την ευρωπαϊκή γεωργία, την ανανέωση των γενεών. Στην Ελλάδα, η πρόκληση είναι ακόμη εντονότερη καθώς η χώρα έχει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά γεωργών νεαρής ηλικίας στην ΕΕ, το οποίο μειώνεται, η δε αναλογία διαχειριστών νεαρής ηλικίας έναντι διαχειριστών μεγαλύτερης ηλικίας στην Ελλάδα είναι από τις χαμηλότερες στην ΕΕ.

Η βελτίωση της διαδοχής των γεωργικών εκμεταλλεύσεων εξαρτάται σε καθοριστικό βαθμό από τα εξής: α) ευνοϊκότερες οικονομικές προοπτικές στις αγροτικές περιοχές, σε συνδυασμό με επενδύσεις σε υποδομές από διάφορες δημόσιες και ιδιωτικές πηγές και β) την αντιμετώπιση των σημείων συμφόρησης που απορρέουν από τη νομοθεσία σχετικά με τη γη, την πρόσβαση σε αυτήν και τη χρήση της. Οι αγροτικές περιοχές στην Ελλάδα πλήττονται από πολύ υψηλό ποσοστό φτώχειας και ένα από τα υψηλότερα ποσοστά αγροτικής ανεργίας (ειδικά των νέων) στην ΕΕ. Απαιτούνται μέτρα για τον μετριασμό των επιπτώσεων της πρόσφατης κρίσης στην απασχόληση και την κοινωνία, μεταξύ άλλων η ανάπτυξη συστημάτων μειωμένου ωραρίου εργασίας και η διασφάλιση αποτελεσματικής στήριξης της ενεργού συμμετοχής στον εργασιακό βίο. Η διασφάλιση της προστασίας των εργατών γης, ιδίως των εργαζομένων με επισφαλείς μορφές απασχόλησης και των εποχικών και αδήλωτων εργαζομένων, θα συμβάλει σημαντικά στον σεβασμό των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στη νομοθεσία —ουσιαστικό στοιχείο του δίκαιου συστήματος τροφίμων της ΕΕ το οποίο προβλέπεται στη στρατηγική «Από το αγρόκτημα στο πιάτο». Επιπλέον, είναι απαραίτητο να στηριχθεί η δημιουργία επιχειρήσεων και η διαφοροποίηση για την προσέλκυση οικονομικής δραστηριότητας στις αγροτικές περιοχές, μεταξύ άλλων και εκτός του γεωργικού τομέα. Η πρόσφατη εστίαση των επενδύσεων στην πράσινη μετάβαση αξίζει υποστήριξη για την αποτελεσματική παραγωγή και χρήση ενέργειας, συμπεριλαμβανομένης της βιοοικονομίας, αλλά και για τις περιβαλλοντικές υποδομές.

Οι συνιστώμενες επενδύσεις θα πρέπει επίσης να δίδουν προτεραιότητα στην ισχυρότερη στροφή της παραγωγής προς τις προτιμήσεις των καταναλωτών σε τομείς όπως η ποιοτική παραγωγή, η πιο ισορροπημένη διατροφή και η υγεία. Τα τομεακά

προγράμματα μπορούν να συμβάλουν στην αύξηση της κατανάλωσης φρούτων και λαχανικών προς όφελος τόσο των παραγωγών όσο και της υγείας των καταναλωτών. Επιπλέον, η Ελλάδα θα πρέπει να καταβάλει προσπάθειες για να στραφεί προς μια πιο υγιεινή και περιβαλλοντικά βιώσιμη διατροφή.

Το εθνικό πρόγραμμα πρόληψης της δημιουργίας αποβλήτων τροφίμων, που απαιτείται από την οδηγία-πλαίσιο για τα απόβλητα, θα μπορούσε επίσης να αντιμετωπίσει το ζήτημα της απώλειας και των αποβλήτων τροφίμων που παρατηρούνται στο επίπεδο της πρωτογενούς παραγωγής και στα αρχικά στάδια της αλυσίδας εφοδιασμού.

Επιπλέον, οι επενδύσεις μπορούν να βελτιώσουν το βιοτικό επίπεδο και την πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη τόσο των Ελλήνων πολιτών όσο και των υπηκόων τρίτων χωρών. Ιδιαίτερη προτεραιότητα θα πρέπει να δοθεί στη μικροβιακή αντοχή που συνδέεται με την υπερβολική και ακατάλληλη χρήση αντιμικροβιακών στον τομέα της κτηνοτροφίας, καθώς οι πωλήσεις κτηνιατρικών αντιμικροβιακών παραγόντων στην Ελλάδα καταγράφουν ανοδική τάση, σε αντίθεση με τα περισσότερα κράτη μέλη της ΕΕ. Η κοπή της ουράς των χοίρων παραμένει ένα από τα βασικά ζητήματα καλής διαβίωσης των ζώων που πρέπει να επιλύσει η Ελλάδα στο εγγύς μέλλον, καθώς και εκείνα που σχετίζονται με τη βιοασφάλεια και την καταγραφή των εκμεταλλεύσεων, αλλά και την ταυτοποίηση των ζώων για την προστασία από ασθένειες. Η Ελλάδα θα πρέπει επίσης να αναλάβει δράση ώστε να προωθήσει την παραγωγή αυγών στο πλαίσιο συστήματος χωρίς κλωβούς για τις όρνιθες ωοπαραγωγής.

Παρά την καλύτερη συνολική μείωση σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ στον εναρμονισμένο δείκτη κινδύνου (HRI1), η χρήση των πιο επικίνδυνων φυτοφαρμάκων (υποψηφίων προς υποκατάσταση) εξακολουθεί να είναι υψηλή και σταθερή ως ποσοστό επί των συνολικών πωλήσεων. Υπάρχει επίσης ανάγκη βελτίωσης της εφαρμογής της ολοκληρωμένης φυτοπροστασίας.

Η αναβάθμιση των ψηφιακών δεξιοτήτων θα παράσχει καλύτερη πρόσβαση σε ηλεκτρονικές υπηρεσίες, θα βοηθήσει τις επιχειρήσεις να χρησιμοποιήσουν αποτελεσματικά την τηλεργασία και τα ηλεκτρονικά εργαλεία και θα δώσει τη δυνατότητα πλήρους συμμετοχής στην εκπαίδευση από απόσταση σε όλους τους εκπαιδευόμενους που βρίσκονται στο σχολείο, στο πανεπιστήμιο ή στην εκπαίδευση ενηλίκων. Η διατήρηση των ανθρώπων, ιδίως των νέων, στις αγροτικές περιοχές και η αντιμετώπιση άλλων κοινωνικών προκλήσεων απαιτούν την παροχή ορισμένων προϋποθέσεων, όπως η πρόσβαση σε επιχειρηματικές ευκαιρίες, γνώσεις και βασικές υπηρεσίες.

Πρέπει να εξεταστούν προσεκτικά οι ειδικές ανάγκες των γυναικών στη γεωργία και στις αγροτικές περιοχές, προκειμένου να επιτευχθεί ισότητα των φύλων και να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ των φύλων στην απασχόληση, τις αμοιβές και τις συντάξεις.

1.4 Εκσυγχρονισμός του τομέα με την προώθηση και την ανταλλαγή της γνώσης, της καινοτομίας και της ψηφιοποίησης και την ενθάρρυνση της υιοθέτησής τους

Η αντιμετώπιση των παραπάνω προκλήσεων, η ενίσχυση της συνολικής βιωσιμότητας της ελληνικής γεωργίας και η συμβολή, κατά τον τρόπο αυτό, στους ευρύτερους στόχους του μελλοντικού προσανατολισμού της ΚΓΠ απαιτούν ταχύ έξυπνο, ψηφιακό και πράσινο μετασχηματισμό της ελληνικής γεωργίας.

Η γνώση και η καινοτομία μπορούν να διαδραματίσουν καίριο ρόλο βοηθώντας τους γεωργούς και τις αγροτικές κοινότητες να αντιμετωπίσουν τις μελλοντικές προκλήσεις. Το σύστημα γεωργικής γνώσης και καινοτομίας (AKIS) περιλαμβάνει όχι μόνο τη «Γεωργία», αλλά και τις σχετικές γεωργικές και αγροτικές δραστηριότητες (περιβάλλον, κλίμα, βιοποικιλότητα, τοπίο, συστήματα τροφίμων και άλλων προϊόντων, συμπεριλαμβανομένων των αλυσίδων μεταποίησης και διανομής, των καταναλωτών και των πολιτών, κοινωνικών πτυχών κ.λπ.). Η εύρυθμη λειτουργία του AKIS αναμένεται να επιτρέψει την απρόσκοπτη ροή γνώσεων μεταξύ των φορέων του προκειμένου να ανταποκρίνονται στις αυξανόμενες ανάγκες για πληροφόρηση, να παρέχουν ταχύτερη καινοτομία και να επιταχύνουν τη χρήση της, καθώς και να αυξάνουν την αξιοποίηση των υφιστάμενων γνώσεων προς επίτευξη των εν λόγω στόχων.

Στο πλαίσιο αυτό, απαιτείται βελτιωμένη δημιουργία και ανταλλαγή γνώσεων. Ωστόσο, ο έντονος κατακερματισμός και οι μεγάλες αδυναμίες του AKIS, συμπεριλαμβανομένης της κακής λειτουργίας των υπηρεσιών παροχής συμβουλών σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις, παρακωλύουν τη δημιουργία και την ανταλλαγή γνώσεων για τους γεωργούς. Είναι σημαντικό να βελτιωθούν οι δεσμοί μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών συμβούλων και να γίνουν επενδύσεις στην κατάρτιση και τις δεξιότητές τους. Οι συμβουλευτικές υπηρεσίες και οι επιχειρησιακές ομάδες θα πρέπει να είναι προετοιμασμένες να ανταποκριθούν στις αυξανόμενες ανάγκες πληροφόρησης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων σχετικά με οικονομικές, περιβαλλοντικές, αλλά και κοινωνικές πτυχές. Οι σύμβουλοι θα πρέπει να υποστηρίζονται ώστε να βοηθούν στη σύλληψη καινοτόμων ιδεών σε τοπικό επίπεδο ιδιωτών και στην ανάπτυξή τους, σχεδιάζοντας και υλοποιώντας έργα επιχειρησιακών ομάδων της Ευρωπαϊκής Σύμπραξης Καινοτομίας (ΕΣΚ). Αυτού του είδους οι «υπηρεσίες στήριξης καινοτομίας» θα καταστούν υποχρεωτικές για τα κράτη μέλη μετά το 2020.

Οι ανεπάρκειες του AKIS ενδέχεται να περιορίσουν την ικανότητα μετάβασης προς ένα πιο πράσινο σύστημα γεωργίας, όπως ορίζεται στη στρατηγική «Από το αγρόκτημα στο πιάτο», αλλά και την ανάγκη εκπαίδευσης των γεωργών σε θέματα που σχετίζονται με το περιβάλλον/τη βιοποικιλότητα. Και τούτο παρά το γεγονός ότι το ποσοστό της χρηματοδότησης για την αγροτική ανάπτυξη στην Ελλάδα όσον αφορά δράσεις μετάδοσης γνώσεων και ενημέρωσης, συμβουλευτικές υπηρεσίες, υπηρεσίες διαχείρισης γεωργικής εκμετάλλευσης και υπηρεσίες αντικατάστασης στην εκμετάλλευση και την ΕΣΚ ήταν πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Ωστόσο, δεν παρατηρείται πλήρης απορρόφηση των προγραμματισμένων κονδυλίων. Πρέπει να αναληφθούν περαιτέρω δράσεις για την αύξηση των ροών γνώσεων και την ενίσχυση των δεσμών μεταξύ έρευνας και πρακτικής, συμπεριλαμβανομένης της δημιουργίας υπηρεσιών στήριξης καινοτομίας, ηλεκτρονικών υποδομών, εργαστηρίων και πλατφορμών για τη διάδοση πληροφοριών, καθώς και για τη βελτίωση και την καλύτερη διάδοση των πληροφοριών που υπάρχουν διαθέσιμες σε διάφορα πληροφοριακά συστήματα. Συγκεκριμένα, αν και όχι γενικά, παραδείγματα τα τελευταία χρόνια καταδεικνύουν με ποιον τρόπο ο προσανατολισμός αυτός έχει επίσης θετικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη και την απασχόληση στις αγροτικές περιοχές. Επιπλέον, υπάρχει ανάγκη παροχής κινήτρων σε αμερόληπτους συμβούλους για την απόκτηση επαρκούς ψηφιακής γνώσης και πρόσβασης σε δεδομένα προκειμένου να επιταχυνθούν η πράσινη και η ψηφιακή μετάβαση.

1.5 Συστάσεις

Για την αντιμετώπιση των παραπάνω αλληλένδετων οικονομικών, περιβαλλοντικών/κλιματικών και κοινωνικών προκλήσεων, η Επιτροπή θεωρεί ότι το ελληνικό στρατηγικό σχέδιο της ΚΓΠ πρέπει να εστιάσει τις προτεραιότητές του και να επικεντρώσει τις παρεμβάσεις του στα ακόλουθα σημεία, λαμβάνοντας δεόντως υπόψη τον υψηλό βαθμό εδαφικής ποικιλομορφίας της ελληνικής γεωργίας και των αγροτικών περιοχών:

Προώθηση ενός έξυπνου, ανθεκτικού και διαφοροποιημένου γεωργικού τομέα που θα διασφαλίζει την επισιτιστική ασφάλεια

- **Βελτίωση της ανθεκτικότητας των εκμεταλλεύσεων** μέσω της δικαιότερης, αποτελεσματικότερης και αποδοτικότερης κατανομής των άμεσων ενισχύσεων, παραδείγματος χάριν, με την εφαρμογή της συμπληρωματικής αναδιανεμητικής εισοδηματικής στήριξης για τη βιωσιμότητα και της μείωσης των ενισχύσεων, καθώς και με την περαιτέρω μείωση των διαφορών στο επίπεδο στήριξης που προκύπτουν από παλαιές μεμονωμένες ιστορικές αναφορές, λαμβανομένων ταυτόχρονα υπόψη των γεωπονικών συνθηκών και των εδαφικών διαφορών.
- **Βελτίωση των περιβαλλοντικών προτύπων** με ιεράρχηση των παρεμβάσεων σε δράσεις που προωθούν τους μόνιμους βοσκότοπους και την περιβαλλοντική προστασία τους, συμπεριλαμβανομένης της καλύτερης ενσωμάτωσης των περιοχών αυτών στο σύστημα άμεσων ενισχύσεων και της καλύτερης στόχευσης των μέτρων στήριξης προς συστήματα εκτατικής παραγωγής.
- **Βελτίωση της θέσης των γεωργών στην αλυσίδα εφοδιασμού τροφίμων** με τη στήριξη της σύστασης οργανώσεων παραγωγών και συνεταιρισμών, καθώς και την ενίσχυση της οργάνωσης των αγορών γεωργικών ειδών διατροφής και την επικέντρωση σε προϊόντα υψηλότερης προστιθέμενης αξίας, όπως τα βιολογικά προϊόντα.

Ενίσχυση της μέριμνας για το περιβάλλον και της δράσης για το κλίμα και συμβολή στην επίτευξη των περιβαλλοντικών και κλιματικών στόχων της Ένωσης

- Ανάπτυξη της ελληνικής βιοοικονομίας με την **αύξηση της συμβολής των γεωργικών αποβλήτων και υποπροϊόντων στην παραγωγή συνολικής ανανεώσιμης ενέργειας** μέσω ιδιωτικών και δημόσιων επενδύσεων, την εστίαση στην παραγωγή ενέργειας από αναερόβια ζύμωση, την ηλιακή και αιολική ενέργεια, καθώς και τη στήριξη των γεωργών μέσω της εκπαίδευσης και της παροχής συμβουλών, με παράλληλη διατήρηση της ελκυστικότητας των αγροτικών τοπίων.
- **Συμβολή στον στόχο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας για μείωση των απωλειών θρεπτικών συστατικών** και βελτίωση της υγείας του εδάφους, με την αντιμετώπιση της διάβρωσης του εδάφους μέσω της αποτελεσματικής εφαρμογής συστήματος ενισχυμένων προϋποθέσεων και της υιοθέτησης αγροοικολογικών πρακτικών, δεσμεύσεων χαμηλών εισροών και διαχείρισης του εδάφους,

καλύτερης διαχείρισης των θρεπτικών συστατικών (π.χ. σταβλισμός ζώων, τεχνικές λίπανσης), αλλά και πρακτικών όπως η διατήρηση υπολειμμάτων καλλιέργειας στα χωράφια και η γεωργία ακριβείας. Η κατάλληλη εκπαίδευση και η παροχή συμβουλών στους γεωργούς είναι επίσης απαραίτητες για την επίτευξη αυτού του στόχου.

- **Αντιμετώπιση της αποδοτικής χρήσης των υδάτων**, ιδίως υπό το πρίσμα των προβλέψεων της κλιματικής αλλαγής για λειψυδρία, με πρακτικές και στοχευμένες δεσμεύσεις διαχείρισης (π.χ. χρήση ποικιλιών καλλιεργειών με μειωμένο βιολογικό κύκλο, χρήση καλλιεργειών ανθεκτικών στο νερό), με τον εκσυγχρονισμό της υφιστάμενης αρδευτικής υποδομής, αλλά και τη μετάβαση σε πιο αποδοτικά και βιώσιμα συστήματα άρδευσης, και παράλληλα την παροχή κατάλληλης εκπαίδευσης και συμβουλευτικών υπηρεσιών στους γεωργούς.
- **Συμβολή στον στόχο της Πράσινης Συμφωνίας για τη βιολογική καλλιέργεια** με περαιτέρω αύξηση των εκτάσεων βιολογικής καλλιέργειας μέσω της παροχής κινήτρων για τη διατήρηση και τη μετατροπή σε πρακτικές βιολογικής γεωργίας, ειδικά σε μειονεκτικές και ορεινές περιοχές όπου υπάρχουν περισσότερες ευκαιρίες για ποιοτικά προϊόντα, αλλά και με την κάλυψη των κενών στην έρευνα και καινοτομία για τη βιολογική γεωργία, καθώς και για άλλους τύπους γεωργίας χαμηλού αντικτύπου.
- **Συμβολή στον στόχο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας για τη βιοποικιλότητα** με την αύξηση του ποσοστού των **χαρακτηριστικών τοπίου** στη γεωργία και τη βελτίωση της κατάστασης των προστατευόμενων ειδών και ενδιαιτημάτων, των πτηνών που ζουν σε γεωργικές εκτάσεις και των άγριων επικονιαστών σύμφωνα με το πλαίσιο δράσεων προτεραιότητας για χρηματοδότηση της ΚΓΠ και τα σχέδια δράσης για τα είδη και τα ενδιαιτήματα, επιτυγχάνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο οφέλη σε επίπεδο βιοποικιλότητας, αλλά και σε επίπεδο μετριασμού της κλιματικής αλλαγής και προσαρμογής σε αυτήν, καθώς και αυξημένη παραγωγικότητα από την ενισχυμένη επικονίαση και τον φυσικό έλεγχο των παρασίτων.
- **Συμβολή στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής** με την ενθάρρυνση της δέσμευσης άνθρακα μέσω της ανθρακοδεσμευτικής γεωργίας, της βιώσιμης διαχείρισης των υφιστάμενων δασών, καθώς και της έγκαιρης αντικατάστασης των υλοτομημένων ή κατεστραμμένων δασών. Με τον τρόπο αυτό μεγιστοποιείται η μακροπρόθεσμη δέσμευση άνθρακα και αυξάνονται οι καταβόθρες άνθρακα στα δάση, τα εδάφη τους και τα προϊόντα υλοτομίας: τα μέτρα στήριξης και εφαρμογής όχι μόνο μέσω της δάσωσης, της γεωργοδασοκομίας και της αποκατάστασης, αλλά και μέσω της παροχής συμβουλών ως προς την επιλογή ειδών, θα συμβάλουν προς αυτή την κατεύθυνση.
- **Ενίσχυση των μέτρων προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή**, συμπεριλαμβανομένων της ευαισθητοποίησης, της εισαγωγής αποδοτικών ως προς τη χρήση νερού καλλιεργειών και επενδύσεων στην πρόληψη/προστασία από πλημμύρες. Επιπλέον, και πάλι προς το συμφέρον της προσαρμογής στον υψηλό κίνδυνο πυρκαγιών, συνιστάται η κατάρτιση δασικού κτηματολογίου και η αναθεώρηση του νομικού πλαισίου για την πρόληψη και καταστολή πυρκαγιών.

Ενίσχυση του κοινωνικοοικονομικού ιστού των αγροτικών περιοχών και αντιμετώπιση των κοινωνικών απαιτήσεων

- Ενίσχυση των προσπαθειών για την αντιμετώπιση της **πρόκλησης της ανανέωσης των γενεών** στη γεωργία με τη μείωση των φραγμών εισόδου στον τομέα, κυρίως όσον αφορά την πρόσβαση στη γη, σε πιστώσεις μέσω κατάλληλων χρηματοοικονομικών μέσων, στην κατάρτιση και τις υπηρεσίες παροχής συμβουλών σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις, ώστε να δημιουργηθεί έτσι ευνοϊκό περιβάλλον για τους νεοεισερχόμενους, ιδίως τους γεωργούς νεαρής ηλικίας.
- **Αντιμετώπιση της φτώχειας, της ανεργίας, του χάσματος μεταξύ των φύλων στην απασχόληση** και της γήρανσης του πληθυσμού και συμβολή στη βελτίωση της πρόσβασης σε υγειονομική περίθαλψη στις αγροτικές περιοχές μέσω επενδύσεων σε οικονομικές και κοινωνικές υποδομές και υπηρεσίες. Προς την κατεύθυνση αυτή, θα πρέπει να διασφαλιστεί η συνέργεια των εργαλείων της ΚΓΠ με άλλα Ταμεία.
- **Σύμφωνα με τους στόχους της Πράσινης Συμφωνίας/της στρατηγικής «Από το αγρόκτημα στο πιάτο» για τα φυτοφάρμακα**, παρακολούθηση και μείωση της χρήσης και των κινδύνων των φυτοφαρμάκων με πιο βιώσιμες γεωργικές πρακτικές, κατάλληλη εκπαίδευση και συμβουλές στους γεωργούς, με τη λήψη μέτρων για τη μείωση της χρήσης των πιο επικίνδυνων φυτοφαρμάκων και μέσω της εφαρμογής ολοκληρωμένης φυτοπροστασίας.
- Ενώ οι πωλήσεις **αντιμικροβιακών φαρμάκων** είναι χαμηλότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ, η Ελλάδα θα πρέπει να εξακολουθήσει να εφαρμόζει μέτρα για τη μείωση της χρήσης αντιμικροβιακών στη γεωργία, προκειμένου να συμβάλει στην **επίτευξη του στόχου της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας**, για παράδειγμα προωθώντας βέλτιστες πρακτικές και ενσωματώνοντας στόχους σε συγκεκριμένες και πιο φιλόδοξες δράσεις της ΚΓΠ.
- **Σύμφωνα με τη στρατηγική «Από το αγρόκτημα στο πιάτο»**, εφαρμογή πιο φιλόδοξων μέτρων για τη στήριξη των γεωργών με γνώμονα τη **βελτίωση των πρακτικών διαχείρισης του ζωικού κεφαλαίου με στόχο την καλύτερη διαβίωση των ζώων**, ιδίως στον τομέα της κοπής της ουράς των χοίρων, των ορνίθων ωοπαραγωγής και της μεταφοράς των ζώων, καθώς και τη βελτίωση της **βιοασφάλειας των εκμεταλλεύσεων** και της **πρόληψης και του ελέγχου ασθενειών**.

Προώθηση και ανταλλαγή της γνώσης, της καινοτομίας και της ψηφιοποίησης στη γεωργία και τις αγροτικές περιοχές, και ενθάρρυνση της υιοθέτησής τους

- Επιτάχυνση της ψηφιακής και πράσινης μετάβασης του γεωργικού τομέα με επένδυση στο **σύστημα γεωργικής γνώσης και καινοτομίας**, εστίαση ειδικότερα στις γεωργικές συμβουλευτικές υπηρεσίες, τη διαδραστική καινοτομία και την κατάρτιση για την αύξηση του επιπέδου γνώσεων και δεξιοτήτων καινοτομίας των γεωργών και των συμβούλων. Η εφαρμογή της πρόσφατα θεσπισθείσας εθνικής νομοθεσίας όσον αφορά τις υπηρεσίες παροχής συμβουλών σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις, καθώς και η δημιουργία υπηρεσιών στήριξης καινοτομίας είναι επίσης καθοριστικής σημασίας για την επίτευξη αυτού του στόχου.

- **Συμβολή στον στόχο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας για τις ευρυζωνικές συνδέσεις** με σημαντική αύξηση της κάλυψης ταχείας ευρυζωνικής υποδομής μέσω στοχευμένων επενδύσεων σε συνέργεια με άλλα ταμεία της ΕΕ και παράλληλη προώθηση της ανάπτυξης ψηφιακών δεξιοτήτων στις αγροτικές περιοχές μέσω κατάλληλης εκπαίδευσης.

2. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οι αγροτικές περιοχές αντιπροσωπεύουν το 63 % της ελληνικής επικράτειας, ενώ οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών αντιπροσωπεύουν σταθερά το 31 % του ελληνικού πληθυσμού. Η ελληνική γεωργία αποτελείται από περίπου 700 000 γεωργικές εκμεταλλεύσεις οι οποίες, κατά μέσο όρο, είναι μάλλον μικρές σε φυσικό μέγεθος (7,7 εκτάρια). Σημαντικό ποσοστό της ελληνικής γεωργικής έκτασης χαρακτηρίζεται ως έκταση που αντιμετωπίζει φυσικούς ή άλλους ειδικούς περιορισμούς, γεγονός που διαδραματίζει κάποιον ρόλο, ιδίως για την εκτροφή αιγοπροβάτων. Ο τομέας απασχολεί περίπου 450 000 άτομα, αριθμός που αντιπροσωπεύει το 12 % της συνολικής απασχόλησης.

Η ανεργία στις αγροτικές περιοχές εξακολουθεί να αποτελεί πρόβλημα, ειδικά για τους νέους. Η Ελλάδα έχει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά γεωργών νεαρής ηλικίας στην ΕΕ, οι οποίοι όμως διαθέτουν τουλάχιστον βασικό επίπεδο γεωργικής κατάρτισης. Η Ελλάδα έχει θετικό εμπορικό ισοζύγιο με τις χώρες εκτός της ΕΕ, με κύρια εξαγωγικά προϊόντα το βαμβάκι και τα μεταποιημένα γεωργικά προϊόντα (π.χ. ελαιόλαδο και μεταποιημένα οπωροκηπευτικά), ενώ το εμπορικό ισοζύγιο με τις άλλες χώρες της ΕΕ είναι αρνητικό. Ωστόσο, το μερίδιο της προστιθέμενης αξίας για τους παραγωγούς πρωτογενών προϊόντων στην αλυσίδα τροφίμων αυξάνεται με την πάροδο του χρόνου στην Ελλάδα, παρά τον χαμηλό βαθμό οργάνωσης των παραγωγών.

Ενώ η συνολική κατάσταση όσον αφορά την προστασία της φύσης και της βιοποικιλότητας φαίνεται μάλλον ικανοποιητική, εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικά ζητήματα όσον αφορά τη διαχείριση των φυσικών πόρων, ιδίως του εδάφους και των υδάτων.

2.1 Στήριξη του βιώσιμου γεωργικού εισοδήματος και της ανθεκτικότητας σε ολόκληρο το έδαφος της ΕΕ για την ενίσχυση της επισιτιστικής ασφάλειας

Το ελληνικό γεωργικό επιχειρηματικό εισόδημα ανά εργαζόμενο αυξήθηκε από 63 % σε 86 % σε σύγκριση με τους μέσους μισθούς στο σύνολο της οικονομίας κατά την περίοδο 2006-2017, πολύ πιο πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ (49 % το 2017)², γεγονός το οποίο καταδεικνύει την ανθεκτικότητα του γεωργικού εισοδήματος κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, αλλά και τη σημαντική πτώση των μέσων εισοδημάτων.

Η ελληνική γεωργία αποτελείται από περίπου 700 000 γεωργικές εκμεταλλεύσεις οι οποίες, κατά μέσο όρο, είναι μάλλον μικρές σε φυσικό μέγεθος (7,7 εκτάρια). Απασχολεί ισοδύναμο πλήρους απασχόλησης 450 000 ετήσιων μονάδων εργασίας (ΕΜΕ), αριθμός που αντιστοιχεί στο 12 % του συνολικού εργατικού δυναμικού. Οι άμεσες ενισχύσεις διαδραματίζουν σημαντικότερο ρόλο στο γεωργικό εισόδημα συντελεστών παραγωγής (32 %) σε σχέση με τον μέσο όρο στην ΕΕ (περίπου 25 %)³. Η άμεση ενίσχυση ανά εκτάριο είναι παραδοσιακά υψηλότερη για συγκεκριμένα είδη τομέων και γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Ενώ το μεγαλύτερο μέρος της στήριξης δεν συνδέεται με απαιτήσεις παραγωγής, η προαιρετική συνδεδεμένη στήριξη είναι σημαντική στην Ελλάδα, αντιπροσωπεύοντας το 9,7 % των συνολικών άμεσων ενισχύσεων το 2017. Συνδεδεμένη στήριξη χορηγείται, ως επί το πλείστον, στους τομείς του αιγοπρόβειου κρέατος και ακολουθούσαν το βόειο κρέας και οι πρωτεϊνούχες καλλιέργειες.

Το εισόδημα συντελεστών παραγωγής αυξάνεται σε γενικές γραμμές ανάλογα με το φυσικό μέγεθος της εκμετάλλευσης, ενώ οι άμεσες ενισχύσεις ανά εκτάριο μειώνονται².

Αυτό αντικατοπτρίζεται επίσης στον δείκτη αποτελεσμάτων R6 (αναδιανομή προς μικρότερες εκμεταλλεύσεις): κατά μέσο όρο για την περίοδο 2015-2017, οι εκμεταλλεύσεις κάτω του μέσου μεγέθους έλαβαν το 123 % των μέσων άμεσων ενισχύσεων ανά εκτάριο. Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικές διαφορές στο εισόδημα μεταξύ μικρών έως μεσαίων εκμεταλλεύσεων αφενός και μεγάλων εκμεταλλεύσεων αφετέρου. Το εισόδημα αυξάνεται σταθερά ανάλογα με το οικονομικό μέγεθος της εκμετάλλευσης, ενώ οι άμεσες ενισχύσεις ανά εκτάριο αυξάνονται για τα μικρά και μεσαία οικονομικά μεγέθη και μειώνονται για τα υψηλότερα οικονομικά μεγέθη⁴.

Όσον αφορά το καθεστώς βασικής ενίσχυσης, η Ελλάδα δεν εφαρμόζει το κατ' αποκοπή μοντέλο, αλλά το μοντέλο μερικής σύγκλισης έως το 2019 σε περιφερειακό επίπεδο⁵. Το μοναδιαίο ποσό ανά εκτάριο ποικίλλει σε μεγάλο βαθμό ανά μεμονωμένο γεωργό⁶, γεγονός το οποίο υποδηλώνει την ακόμη υψηλή σύνδεση με παλαιές μεμονωμένες ιστορικές αναφορές, οι οποίες καθίσταται όλο και πιο δύσκολο να δικαιολογηθούν. Η Ελλάδα εφαρμόζει επίσης το καθεστώς για τους μικροκαλλιεργητές, με μέγιστο ποσό ενίσχυσης 1 250 EUR ετησίως⁷.

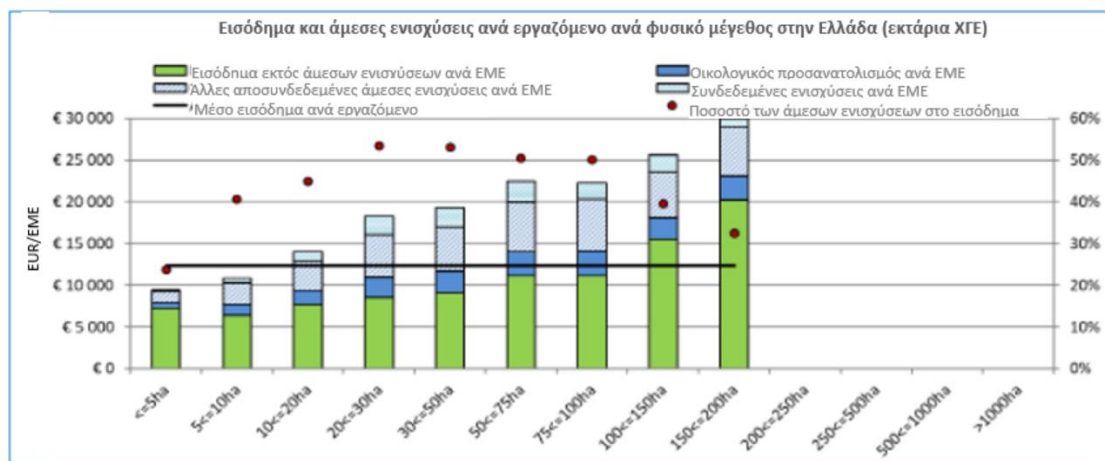
Το εισόδημα συντελεστών παραγωγής είναι πάνω από τον μέσο όρο για τις υπαίθριες καλλιέργειες και τα κοκκοφάγα, ενώ οι άμεσες ενισχύσεις τους ανά εκτάριο είναι χαμηλότερες από τον μέσο όρο, με εξαίρεση τις λοιπές υπαίθριες καλλιέργειες πλην σιτηρών, ελαιούχων σπόρων και πρωτεϊνούχων καλλιεργειών, για τις οποίες είναι σημαντικά υψηλότερες από τον μέσο όρο⁸. Το εισόδημα είναι κατά μέσο όρο χαμηλότερο στον τομέα της μελισσοκομίας, της ελαιοκομίας και των μεικτών καλλιεργειών, αλλά και στον κτηνοτροφικό τομέα⁹. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι άμεσες ενισχύσεις ανά εκτάριο είναι χαμηλότερες από τον μέσο όρο για τα συγκεκριμένα είδη γεωργικής δραστηριότητας.

Ο τομέας των κοκκοφάγων ήταν ιδιαίτερα ασταθής κατά την περίοδο 2008-2017, αλλά το εισόδημα συντελεστών παραγωγής ήταν το υψηλότερο σε σύγκριση με άλλους τομείς της κτηνοτροφίας. Κατά τη διάρκεια των ετών 2013-2017, οι τομείς των μεικτών καλλιεργειών και της κτηνοτροφίας, αλλά και ο τομέας της μελισσοκομίας, σημείωσαν ελαφρά αύξηση της καθαρής προστιθέμενης αξίας εκμετάλλευσης ανά εργαζόμενο. Μεταξύ των διαφόρων τομέων καλλιέργειας, το γεωργικό εισόδημα συντελεστών παραγωγής ήταν υψηλότερο για τις εκμεταλλεύσεις σιτηρών, ελαιούχων σπόρων και πρωτεϊνούχων καλλιεργειών κατά την περίοδο 2006-2017. Ωστόσο, ο τομέας ήταν σχετικά ασταθής και κατέγραψε ελαφρά πτωτική τάση κατά την περίοδο 2016-2017. Ταυτόχρονα, το εισόδημα συντελεστών παραγωγής για άλλους τομείς καλλιεργειών αυξήθηκε ελαφρώς, ενώ ο τομέας των κηπευτικών παρέμεινε σταθερός.

Το 78 % της γεωργικής έκτασης χαρακτηρίζεται ως έκταση που αντιμετωπίζει φυσικούς ή άλλους ειδικούς περιορισμούς και απολαύει ειδικών ενισχύσεων, που ανέρχονται συνολικά στο 22,6 % του προϋπολογισμού αγροτικής ανάπτυξης. Το γεωργικό εισόδημα συντελεστών παραγωγής ανά εργαζόμενο είναι κατά μέσο όρο παρόμοιο ή ακόμη και υψηλότερο σε περιοχές με φυσικούς περιορισμούς σε σύγκριση με άλλες περιοχές¹⁰. Ωστόσο, φαίνεται ότι η κατάσταση αλλάζει τα τελευταία χρόνια της παρατήρησης (το εισόδημα στις ορεινές περιοχές συγκλίνει με αυτό των περιοχών χωρίς φυσικούς ή άλλους ειδικούς περιορισμούς). Η κατάσταση αυτή διαφέρει από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, καθώς γενικά οι περιοχές που δεν θεωρείται ότι αντιμετωπίζουν περιορισμούς έχουν το υψηλότερο εισόδημα ανά εργαζόμενο.

Επιπλέον, θα πρέπει να σημειωθεί ότι σημαντικό ποσοστό των δικαιούχων άμεσων ενισχύσεων έχει οικονομικό μέγεθος χαμηλότερο των 4 000 EUR και ότι σημαντικό μέρος αυτών είναι εκμεταλλεύσεις ιδιοκατανάλωσης.

Η μεταβλητότητα του γεωργικού εισοδήματος στην Ελλάδα κατά την περίοδο 2007-2013 είναι χαμηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ και τον μέσο όρο άλλων χωρών της Νότιας Ευρώπης¹¹. Παρότι στην Ελλάδα υπάρχει υποχρεωτική ασφάλιση καλλιέργειας έναντι κλιματικών κινδύνων, δεν υπάρχουν ταμεία αλληλοβοήθειας για τους τομείς των καλλιεργειών ή της κτηνοτροφίας. Επιπλέον, οι γεωργοί στην Ελλάδα δεν χρησιμοποιούν προθεσμιακά συμβόλαια ή συμβόλαια μελλοντικής εκπλήρωσης, με μόνη εξαίρεση τα προθεσμιακά συμβόλαια σε γαλακτοκομικές εκμεταλλεύσεις.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Ανάλυση εισοδηματικής στήριξης. Κατανομή άμεσων ενισχύσεων σε γεωργούς – ενδεικτικά στοιχεία για το οικονομικό έτος 2018.*

2.2 Ενίσχυση του προσανατολισμού προς την αγορά και αύξηση της ανταγωνιστικότητας, συμπεριλαμβανομένης μεγαλύτερης εστίασης στην έρευνα, την τεχνολογία και την ψηφιοποίηση

Ο γεωργικός τομέας στην Ελλάδα απασχολεί περίπου 450 000 γεωργούς, οι οποίοι αντιστοιχούν στο 12 % σχεδόν του συνολικού εργατικού δυναμικού¹². Το γεωργικό εργατικό δυναμικό αποτελείται κυρίως από ιδιοκτήτες εκμεταλλεύσεων και μέλη της οικογένειας. Στη γεωργική δομή κυριαρχούν οι διάσπαρτες οικογενειακές μονάδες μικρής κλίμακας, με συνεχή μείωση του αριθμού των εκμεταλλεύσεων από το 2007, από 860 150 σε 685 000 εκμεταλλεύσεις την περίοδο μεταξύ 2007 και 2016, καθώς το μέσο μέγεθος της εκμετάλλευσης αυξήθηκε ελαφρώς από 5 σε 8 εκτάρια κατά την ίδια χρονική περίοδο (σε σύγκριση με 15 εκτάρια κατά μέσο όρο στην ΕΕ)¹³.

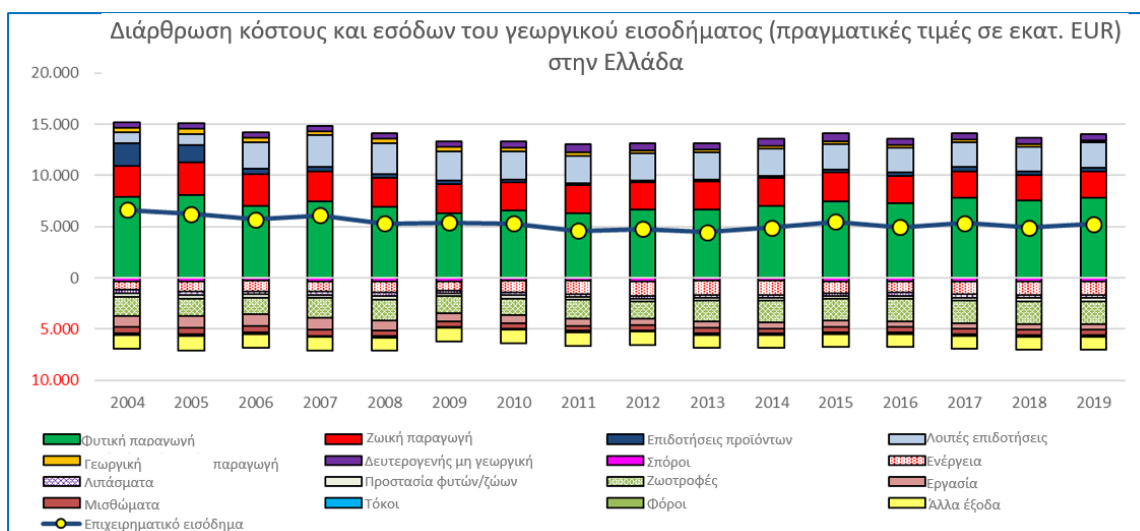
Η εθνική νομοθεσία σχετικά με τη γη, την πρόσβαση σε αυτήν και τη χρήση της και οι ανεπαρκείς δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις σε υποδομές παρεμποδίζουν την εμφάνιση νέων γεωργών, παράγοντας που συμβάλλει στην κατάταξη της Ελλάδας μεταξύ των χωρών με τα χαμηλότερα ποσοστά γεωργών νεαρής ηλικίας (3,7 %) στην ΕΕ (5,1 %)¹⁴. Η συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής (TFP) έχει αυξηθεί από το 2005 λόγω της αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας, κυρίως δε λόγω της εκροής εργασίας (-28 % μεταξύ 2005 και 2017). Η ηλικιακή διάρθρωση, η έλλειψη επενδύσεων και το μικρό μέγεθος των εκμεταλλεύσεων επηρεάζουν την παραγωγικότητα του εδάφους του τομέα¹⁵, ενώ το χαμηλό επίπεδο συνεταιριστικών οργανώσεων και οργανώσεων παραγωγών δυσχεραίνει τον εκσυγχρονισμό και τη μεταφορά γνώσεων.

Στις μειονεκτικές και ορεινές περιοχές, η γεωργία περιορίζεται σε συστήματα εκτατικής παραγωγής, τα οποία παρέχουν ευκαιρίες για βιολογικά, ποιοτικά προϊόντα με βάση την περιοχή. Με ποσοστό γεωργικής έκτασης με βιολογικές καλλιέργειες 9,3 % επί της συνολικής χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης το 2018, η Ελλάδα έχει υψηλότερο ποσοστό γεωργικών εκτάσεων με βιολογικές καλλιέργειες από τον μέσο όρο της ΕΕ (7,5 %) ¹⁶, όμως η έλλειψη διαθέσιμων στοιχείων σχετικά με την αξία της παραγωγής στο πλαίσιο συστημάτων ποιότητας (συμπεριλαμβανομένων των βιολογικών) εμποδίζει την ανάλυση των προοπτικών. Ωστόσο, το μοντέλο ιδιαίτερα εκτατικής παραγωγής που βασίζεται στα ποιοτικά, τοπικά προϊόντα παρέχει μια καλή βάση για την επίτευξη των επιδιώξεων βιωσιμότητας της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας.

Το γεωργικό εισόδημα σε πραγματικές τιμές μειώθηκε μεταξύ 2003 και 2008, έκτοτε όμως ήταν αρκετά σταθερό ¹⁷. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, τα έσοδα από τις καλλιέργειες και τη ζωική παραγωγή και το εργατικό κόστος μειώθηκαν, ενώ η ενέργεια και οι ζωοτροφές αυξήθηκαν. Όσον αφορά τη μείωση των εσόδων από τη ζωική παραγωγή, παρατηρείται πτωτική τάση του συνολικού αριθμού μονάδων ζωικού κεφαλαίου από το 2007 ¹⁸.

Το εμπορικό ισοζύγιο γεωργικών προϊόντων ήταν αρνητικό στα 657,4 εκατ. EUR το 2018. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια το έλλειμμα μειώθηκε και οι εξαγωγές αυξήθηκαν ¹⁹. Η Ελλάδα έχει θετικό εμπορικό ισοζύγιο με χώρες εκτός της ΕΕ, αλλά το εμπορικό ισοζύγιο εντός της ΕΕ είναι αρνητικό. Τα μεταποιημένα γεωργικά προϊόντα, ιδίως το ελαιόλαδο, το βαμβάκι και τα παρασκευάσματα ξηρών καρπών, φρούτων ή λαχανικών, έχουν πολύ θετικό εμπορικό ισοζύγιο, ενώ τα βασικά προϊόντα και άλλα πρωτογενή προϊόντα, όπως τα προϊόντα κρέατος, έχουν υψηλό εμπορικό έλλειμμα ²⁰.

Η ικανότητα καινοτομίας της ελληνικής οικονομίας είναι χαμηλή σε σύγκριση με άλλα κράτη μέλη ²¹. Η αδυναμία αυτή υπερτονίζεται στον γεωργικό τομέα από το μικρό μέγεθος των εκμεταλλεύσεων, οι οποίες έχουν μικρότερη ικανότητα για επενδύσεις και οικονομία κλίμακας, αλλά και από το χαμηλό επίπεδο κατάρτισης των διαχειριστών γεωργικών εκμεταλλεύσεων ²².

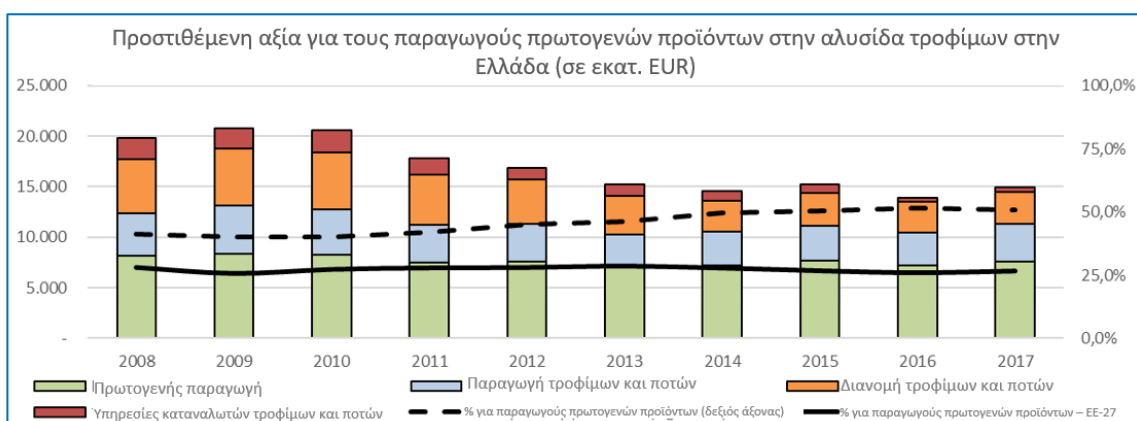
Πηγή: EUROSTAT [[aact_eaa01](#)]

2.3 Βελτίωση της θέσης των γεωργών στην αξιακή αλυσίδα

Το μερίδιο της προστιθέμενης αξίας που κατευθύνεται προς τη γεωργία είναι υψηλότερο στην Ελλάδα από τον μέσο όρο της ΕΕ (23 % το 2016)²³. Το 2016, το 51,5 % της προστιθέμενης αξίας στην ελληνική αλυσίδα τροφίμων διατέθηκε σε παραγωγούς πρωτογενών προϊόντων. Επιπλέον, το μερίδιο της προστιθέμενης αξίας για τους παραγωγούς πρωτογενών προϊόντων στην αλυσίδα τροφίμων αυξάνεται με την πάροδο του χρόνου στην Ελλάδα από 41 % το 2008 σε 51,5 % το 2016, ενώ η συνολική προστιθέμενη αξία στην αλυσίδα τροφίμων έχει μειωθεί τα τελευταία χρόνια.

Για να μπορέσει να ανταγωνιστεί στην κλίμακα που απαιτείται στην εσωτερική και τις παγκόσμιες αγορές δημιουργώντας υψηλότερη προστιθέμενη αξία και εισόδημα για τους παραγωγούς και τους μεταποιητές γεωργικών προϊόντων, φαίνεται απαραίτητη η πρόσθετη εστίαση στην ανάπτυξη του βιολογικού τομέα και άλλων προϊόντων στο πλαίσιο συστημάτων ποιότητας της ΕΕ. Συνολικά, η Ελλάδα έχει αναγνωρίσει 281 προστατευόμενες ονομασίες προέλευσης (ΠΟΠ), προστατευόμενες γεωγραφικές ενδείξεις (ΠΓΕ), εγγυημένα παραδοσιακά ιδιότυπα προϊόντα (ΕΠΙΠ) και γεωγραφικές ενδείξεις (ΓΕ). Υπάρχουν ακόμη περιθώρια για περαιτέρω αύξηση της συμμετοχής των γεωργών σε αυτά τα κοινοτικά και/ή εθνικά συστήματα ποιότητας, προκειμένου να αυξηθούν η κλίμακα και τα οφέλη. Η δυναμικότερη χρήση του συστήματος σημάτων ποιότητας της ΕΕ θα μπορούσε επίσης να θεωρηθεί ανταπόκριση στη ζήτηση των καταναλωτών για προϊόντα υψηλής ποιότητας, προωθώντας νέα συμμετοχή γεωργών στα αναγνωρισμένα συστήματα ποιότητας, συγκεντρώνοντας την παραγωγή και αναλαμβάνοντας δραστηριότητες προώθησης, μεταξύ άλλων ηλεκτρονικές ή ελαφρού τύπου όπως η δικτύωση.

Ο βαθμός οργάνωσης των Ελλήνων γεωργών σε οργανώσεις παραγωγών, μεταξύ άλλων σε συνεταιρισμούς, είναι χαμηλός. Αν και αναπτύσσονται οργανώσεις παραγωγών με τη βοήθεια της στήριξης της ΕΕ, ιδιαίτερα σε ορισμένους τομείς, η ισχύς τους στην αγορά εξασθενεί μερικές φορές, καθώς τα μεμονωμένα μέλη πωλούν τα προϊόντα τους ανεξάρτητα.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή. [Δείκτες ΚΓΠ – Data explorer](#). Δείκτης αποτελεσμάτων της ΚΓΠ RPI_03 Αξία για τους παραγωγούς πρωτογενών προϊόντων στην αλυσίδα τροφίμων.

2.4 Συμβολή στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής και στην προσαρμογή σε αυτήν, καθώς και στη βιώσιμη ενέργεια

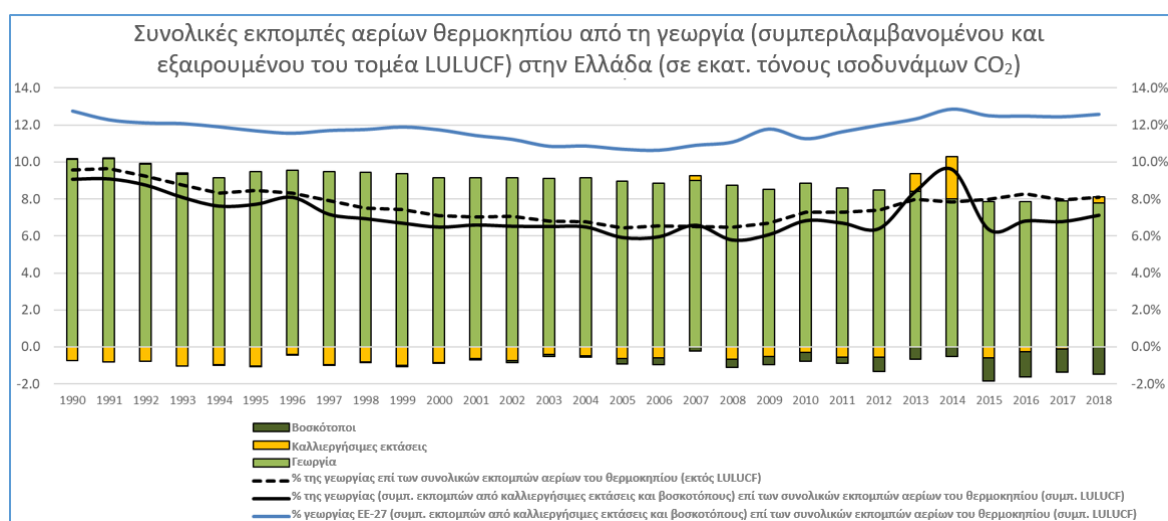
Το 2018, οι γεωργικές εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου στην Ελλάδα ανέρχονταν σε 7,8 εκατ. τόνους ισοδυνάμων CO₂, με αύξηση 2,5 % από το 2000, αντιπροσωπεύοντας περίπου το 8 % των συνολικών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στην Ελλάδα και λιγότερο από το 2 % των συνολικών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στην ΕΕ από τη γεωργία. Μεταξύ 2013 και 2018 οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου μειώθηκαν κατά 7 %, ενώ μεταξύ 1990 και 2018 μειώθηκαν κατά 23 %. Το 46 % των γεωργικών εκπομπών στην Ελλάδα αφορά την εντερική ζύμωση των ζώων (κυρίως προβάτων), το 39 % τα γεωργικά εδάφη (λίπασμα), το 12 % τη διαχείριση της κοπριάς και το 2 % την καλλιέργεια ρυζιού²⁴. Μεταξύ 2013 και 2018, οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου από εντερική ζύμωση μειώθηκαν κατά 9 %, οι εκπομπές από τη διαχείριση κοπριάς κατά 8 % και οι εκπομπές από τη διαχείριση του εδάφους κατά 7 %. Οι καθαρές εκπομπές CO₂ από καλλιεργήσιμες εκτάσεις και βοσκοτόπους είναι και οι δύο αρνητικές, κάτι που σημαίνει ότι αποτελούν καταβόθρα CO₂, ενώ η ικανότητα δέσμευσης αυξάνεται τα τελευταία χρόνια. Ωστόσο, στην Ελλάδα, οι εκπομπές από καλλιεργήσιμες εκτάσεις ήταν περιορισμένες και ο ρόλος των βοσκοτόπων ως καταβόθρας αερίων του θερμοκηπίου ήταν περιορισμένος σε σύγκριση με το σύνολο του τομέα της χρήσης γης, της αλλαγής χρήσης γης και της δασοκομίας (LULUCF). Οι τυρφώνες καλύπτουν μόλις το 0,4 % των εδαφών στην Ελλάδα²⁵.

Το μερίδιο της γεωργίας στην παραγωγή συνολικής ανανεώσιμης ενέργειας στην Ελλάδα είναι χαμηλό (6 %), κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ-27 (12,14 %), μειώθηκε δε κατά 4,5 % μεταξύ 2013 και 2018 σε σύγκριση με τη μέση αύξηση της ΕΕ κατά +0,13 %²⁶. Πάνω από το ένα τρίτο (36 %) της παραγωγής ανανεώσιμης ενέργειας προέρχονταν από τον δασικό τομέα, αυξάνοντας τη συμβολή της παραγωγής ανανεώσιμης ενέργειας από τη γεωργία και τη δασοκομία στη συνολική παραγωγή ενέργειας σε περίπου 12 %. Στην Ελλάδα, η κατανάλωση ενέργειας στη γεωργία και τη δασοκομία έχει ένα από τα χαμηλότερα μερίδια στη συνολική κατανάλωση τελικής ενέργειας (1,6 %) στην ΕΕ. Μεταξύ 2013 και 2018, η κατανάλωση τελικής ενέργειας από τη γεωργία/δασοκομία στην Ελλάδα μειώθηκε κατά 11 %, σε περίπου 50 kgoe ανά εκτάριο γεωργικής γης²⁷. Το εθνικό σχέδιο για την ενέργεια και το κλίμα (NECP), το οποίο εγκρίθηκε τον Δεκέμβριο του 2019, δεν θέτει συγκεκριμένο στόχο μείωσης για τη γεωργία, αναφέρει ωστόσο μέτρα που προτείνονται για την προώθηση της βιομάζας για την παραγωγή ενέργειας, σύστημα πιστοποίησης της βιωσιμότητας για τα βιοκαύσιμα, προώθηση ενεργειακών καλλιεργείων ξυλώδους βιομάζας ή πρεμνοφυών δασών και ανάπτυξη της αγοράς βιοαιθανόλης και βιομεθανίου. Επιπλέον, η Ελλάδα εξετάζει μια συγκεκριμένη δέσμη μέτρων πολιτικής με στόχο τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης στον γεωργικό τομέα, για παράδειγμα τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης των αντλιοστασίων, καθώς και την ενεργειακή αναβάθμιση των γεωργικών μηχανημάτων και τη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας σε θερμοκήπια και κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις.

Η εθνική στρατηγική για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή²⁸ αποδίδει ιδιαίτερη έμφαση στη γεωργία και τη δασοκομία, δίνοντας προτεραιότητα στις συνέργειες μεταξύ δράσεων προσαρμογής και μετριασμού μέσω της διατήρησης και της βιώσιμης χρήσης των εδαφικών πόρων και των πρακτικών διαχείρισης της γης. Σε ορισμένες περιοχές, οι επιπτώσεις της αλλαγής του κλίματος αναμένεται να είναι σοβαρότερες (π.χ. Κρήτη, Αιγαίο) και ορισμένες καλλιέργειες θα αντιμετωπίσουν πιο αρνητικές επιπτώσεις (λαχανικά, ελιές, αραβόσιτος). Για μεγάλο μέρος της γεωργικής γης της χώρας, η ξηρασία αναμένεται να οξυνθεί λόγω της κλιματικής αλλαγής.

Το πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης (ΠΑΑ) προάγει εντατικότερη εφαρμογή της δάσωσης προς αύξηση του επιπέδου απορρόφησης στον τομέα της χρήσης γης, της αλλαγής χρήσης γης και της δασοκομίας (LULUCF), ενώ υποστηρίζει και την πρόληψη και αποκατάσταση ζημιών στα δάση που οφείλονται σε πυρκαγιές, φυσικές καταστροφές και άλλα καταστροφικά συμβάντα. Επιπλέον, το ΠΑΑ 2014-2020 στηρίζει δράσεις εξοικονόμησης ενέργειας, εξοικονόμησης νερού και βιολογικής γεωργίας, την πρόληψη των επιπτώσεων των καταστροφών (μεταξύ άλλων των δυσμενών κλιματικών φαινομένων) και προωθεί τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, καθώς και τη συνεργασία για περιβαλλοντικές πρακτικές (συμπεριλαμβανομένης της έμφασης στην κλιματική αλλαγή/προσαρμογή).

Η δέσμευση εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα (καθαρή δέσμευση) αναμένεται να συνεχιστεί στον τομέα LULUCF έως το 2040, στην οποία τα δάση και οι δασικές περιοχές θα διαδραματίζουν τον σημαντικότερο ρόλο σε ολόκληρο τον τομέα, με 56 % περίπου των συνολικών εκπομπών/δεσμεύσεων. Αυτή η τάση στην κατηγορία των δασών αναμένεται να συνεχιστεί κατά την περίοδο έως το 2050. Η εθνική στρατηγική για τα δάση καθορίζει τις αρχές και τις κατευθυντήριες γραμμές της δασικής πολιτικής για την περίοδο 2018-2038, υιοθετώντας το «μεσογειακό δασικό μοντέλο» στη διαχείριση των δασικών οικοσυστημάτων, προσαρμοσμένο στις βιοτικές και αβιοτικές συνθήκες στην Ελλάδα σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Στη στρατηγική τονίζεται ο σοβαρός αντίκτυπος της κλιματικής αλλαγής στα δασικά οικοσυστήματα. Τα μεσογειακά δάση είναι πολύ πιθανό να επηρεαστούν από τη μέση αύξηση της θερμοκρασίας κατά 2 – 4 °C (για την Ελλάδα 3 – 4,5 °C) και από την κατά πολύ μεγάλο ποσοστό μείωση των διαθέσιμων υδάτινων πόρων. Η εθνική στρατηγική έχει ήδη εντοπίσει τα αποδεικτικά στοιχεία για τον αντίκτυπο στα δασικά οικοσυστήματα της Ελλάδας, όπως αδιέξοδα στα όρια των δασών, αύξηση των επιθέσεων εντόμων, αλλαγές στην ένταση και εποχικότητα των δασικών πυρκαγιών, μείωση της αύξησης λόγω ξηρασίας, αλλαγές στη γενετική σύνθεση κ.λπ.²⁹. Θα προωθηθούν δράσεις για την εκτίμηση της ευπάθειας των δασικών οικοσυστημάτων στην αλλαγή του κλίματος, για διαχείριση με στόχο την προσαρμογή των δασικών οικοσυστημάτων στην κλιματική αλλαγή, για τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής με την αύξηση της δέσμευσης και αποθήκευσης άνθρακα στα δασικά οικοσυστήματα, αλλά και για την αντιμετώπιση ακραίων φαινομένων (π.χ. δασικές πυρκαγιές, παράσιτα και ασθένειες και πρόληψη πλημμυρών και λειψυδρίας).

Πηγή: Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος. EUROSTAT [[env air gge](#)]

2.5 Προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και της αποτελεσματικής διαχείρισης των φυσικών πόρων, όπως το νερό, το έδαφος και ο αέρας

Ως προς την ποιότητα του αέρα, οι συνολικές εκπομπές αμμωνίας στην Ελλάδα μειώνονται με την πάροδο του χρόνου, σε αντίθετη τάση από ό, τι στην ΕΕ από το 2013. Το 91 % των εκπομπών αμμωνίας το 2018 προερχόταν από γεωργικές πηγές. Οι προβλέψεις εκπομπών που υποβλήθηκαν τελευταία δείχνουν ότι η Ελλάδα μπορεί να επιτύχει τις δεσμεύσεις της για μείωση των εθνικών εκπομπών με βάση τους στόχους της οδηγίας για την αμμωνία (μείωση κατά -7 % σε σύγκριση με τα επίπεδα του 2005 για όλα τα έτη 2020-2029 και κατά -10 % έως το 2030 και μετά)³⁰, μολονότι δεν έχει ακόμη υποβληθεί το απαιτούμενο εθνικό πρόγραμμα ελέγχου της ατμοσφαιρικής ρύπανσης με πληροφορίες για τις πολιτικές και τα μέτρα που θα υλοποιηθούν. Τα στοιχεία δείχνουν ότι τα ζώα έχουν μεγαλύτερο μερίδιο στις εκπομπές αμμωνίας από τη γεωργία στην Ελλάδα από ό, τι οι καλλιέργειες³¹.

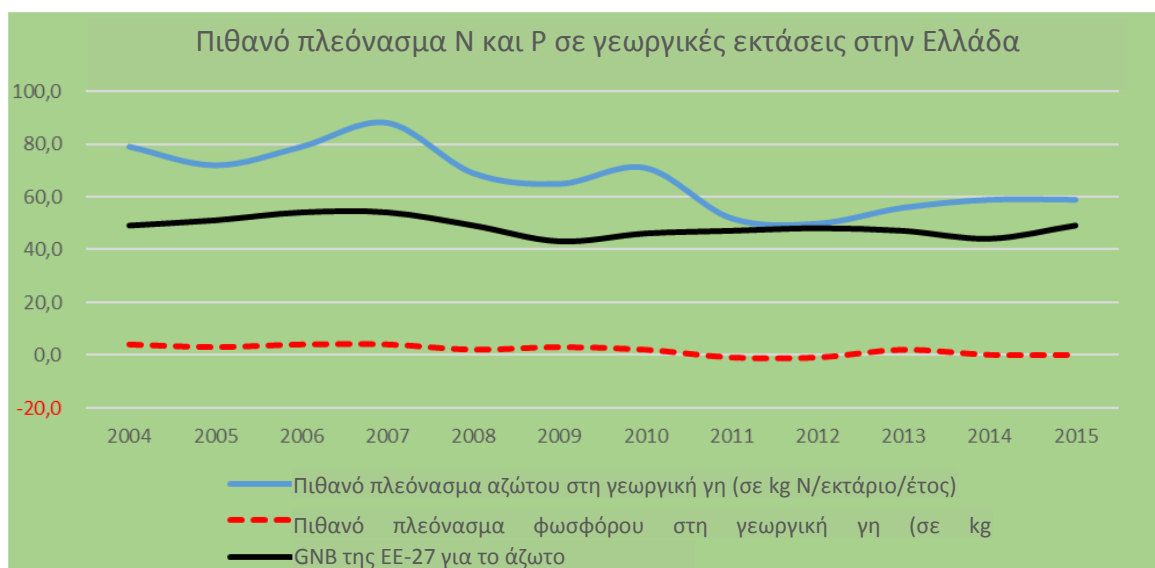
Ωστόσο, το γεγονός ότι οι μόνιμοι βοσκότοποι αυξάνονται με την πάροδο του χρόνου (στο 39 % της συνολικής γεωργικής έκτασης το 2017, από 16 % το 2010)³² έχει θετική συμβολή στη συνολική τάση εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

Αντίθετα, η ποιότητα του εδάφους αποτελεί ζήτημα στην Ελλάδα. Το μερίδιο της γεωργικής έκτασης που κινδυνεύει από διάβρωση του εδάφους στην Ελλάδα είναι 10,2 %, πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ (6,6 %)³³, πολύ σημαντικότερο δε στα βορειοδυτικά και νότια μέρη της χώρας³⁴. Η Ελλάδα έχει μέσο ρυθμό απώλειας εδάφους από το νερό 4,1 t ha⁻¹ yr⁻¹ (ο μέσος όρος της ΕΕ είναι 2,5 t ha⁻¹ yr⁻¹)³⁵. Η διάβρωση λόγω του ανέμου συνιστά επίσης ζήτημα στα νησιά του Αιγαίου. Το επίπεδο των αποθεμάτων οργανικού άνθρακα εδάφους (183 megatons το 2015) και ο μέσος όρος του οργανικού άνθρακα εδάφους (16 g/kg το 2015) είναι πολύ χαμηλότερα από τον μέσο όρο της ΕΕ³⁶. Συγκεκριμένα μεσογειακά χαρακτηριστικά συμβάλλουν στον αυξημένο κίνδυνο διάβρωσης του εδάφους, καθώς ο ρυθμός των βροχοπτώσεων και η ξηρασία οδηγούν σε απώλεια οργανικής ύλης του εδάφους ενώ η επικλινή γη, ειδικά για βοσκή, αυξάνει τον κίνδυνο διάβρωσης του εδάφους. Το είδος των καλλιεργειών και άλλες πρακτικές διαχείρισης, όπως η μειωμένη άροση, οι προστατευτικές καλλιέργειες και η γεωργοδασοκομία μπορούν να συμβάλουν στην προστασία του εδάφους. Το 51 % των γεωργικών εκτάσεων υπέστη διαφοροποίηση καλλιεργειών (ο μέσος όρος της ΕΕ είναι 77 %)³⁷, ενώ το 10 % των γεωργικών εκτάσεων αποτελεί αντικείμενο συμβάσεων αγροτικής ανάπτυξης για τη βελτίωση του εδάφους³⁸. το 2017, επιτεύχθηκε το 61 % του στόχου του 2023³⁹. Παρά τις παραπάνω προσπάθειες, η αλλαγή στα χαρακτηριστικά του εδάφους είναι αργή, ενώ ορισμένα μέτρα στήριξης (π.χ. για περιοχές με φυσικούς περιορισμούς) δεν έχουν περιβαλλοντική στόχευση. Στο μέλλον, η Ελλάδα μπορεί να αντιμετωπίσει τα βασικά αυτά ζητήματα σε συνέργεια με δραστηριότητες στο πλαίσιο της αποστολής του προγράμματος «Ορίζων Ευρώπη» για την υγεία του εδάφους.

Η ποιότητα και η ποσότητα των υδάτων αντιπροσωπεύουν μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις για την ελληνική γεωργία. Ενώ τα πλεονάσματα αζώτου και φωσφόρου στην Ελλάδα μειώνονται με την πάροδο του χρόνου⁴⁰, το εκτιμώμενο πλεόνασμα αζώτου ήταν 59 kg/εκτάριο ΧΓΕ/ έτος το 2017⁴¹ και πρέπει να μειωθεί ώστε να αντιμετωπιστούν οι ολέθριες επιπτώσεις στο περιβάλλον, αλλά και με σκοπό την επίτευξη του στόχου της Πράσινης Συμφωνίας για μείωση των απωλειών θρεπτικών συστατικών⁴². Όσον αφορά τα υπόγεια ύδατα, σύμφωνα με την έκθεση εφαρμογής της οδηγίας για τα νιτρικά άλατα (2012-2015), το 15,5 % των σταθμών παρακολούθησης υπόγειων υδάτων έχει συγκεντρώσεις άνω των 50mg/l NO₃. Αυτό το πλεόνασμα αζώτου πρέπει να εξεταστεί επίσης σε συνδυασμό με την κάλυψη της έντασης της εκμετάλλευσης· οι εκτάσεις με

χαμηλή ένταση εισροών ανά εκτάριο αυξήθηκαν μεταξύ 2004 και 2016 από 26 % σε 33,5 %, ενώ οι εκτάσεις με υψηλή ένταση εισροών παρέμειναν σταθερές στο 30 % περίπου μεταξύ 2004 και 2016⁴³. Η ποιότητα του νερού θα μπορούσε επίσης να υποβαθμιστεί από την αύξηση της χρήσης φυτοπροστατευτικών προϊόντων, καθώς αναφέρθηκε αύξηση ύψους 24 % στις συνολικές πωλήσεις τους από το 2014 έως το 2018.

Οι αρδευόμενες περιοχές αντιπροσώπευαν το 24 % του συνόλου των καλλιεργήσιμων εκτάσεων στην Ελλάδα το 2016, με έντονη αύξηση κατά 9 % στη χρήση άρδευσης μεταξύ 2012-2015. Το μερίδιο της άρδευσης στη συνολική άντληση νερού μειώθηκε με την πάροδο του χρόνου (79,7 % το 2016 έναντι 82,9 % το 2012)⁴⁴, στο οποίο το βόρειο τμήμα της Ελλάδας έχει το μεγαλύτερο μερίδιο άντλησης νερού για αρδευτικούς σκοπούς (ωστόσο, ελλείπουν δεδομένα για τη χρήση νερού από ρεύματα, πηγάδια και μικρές λίμνες, φαινόμενο πολύ συχνό). Επιπλέον, η συνολική άντληση νερού στη γεωργία παραμένει υψηλή τα τελευταία 20 έτη (9 067 100 10³m³ το 2000, 8 961 160 10³m³ το 2016)⁴⁵. Οι στόχοι χρήσης νερού (2023) για το πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης 2014-2020 ανέρχονταν σε 61 % για τη βελτίωση της διαχείρισης των υδάτων και σε 87 % για τη μετάβαση σε αποτελεσματικότερα συστήματα άρδευσης⁴⁶. Ο στόχος της Ελλάδας να βελτιώσει τη διαχείριση των υδάτων στο 17,5 % της γεωργικής γης και την αποδοτικότητα των υδάτων για το 5 % των αρδευόμενων εκτάσεων μέσω αρδευτικών υποδομών παρεμποδίζεται από την έλλειψη κατάλληλης εκπαίδευσης και συμβουλευτικών υπηρεσιών για τους γεωργούς, μέτρα τα οποία δεν εφαρμόστηκαν ορθά⁴⁷. Ως αποτέλεσμα αυτού, δεν αξιοποιείται πλήρως η δυνατότητα συμβολής στη βελτίωση της ποιότητας των υδάτων μέσω καλύτερης διαχείρισης και αποδοτικότητας, μολονότι έχουν ληφθεί σημαντικά μέτρα.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.40 Ποιότητα των υδάτων. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[aei_pr_gnb](#)]

2.6 Συμβολή στην προστασία της βιοποικιλότητας, ενίσχυση των υπηρεσιών οικοσυστήματος και διατήρηση ενδιαιτημάτων και τοπίων

Ο Δείκτης πτηνών που ζουν σε γεωργικές εκτάσεις μειώθηκε στην Ελλάδα με την πάροδο του χρόνου (100 το 2007 έναντι 64 το 2013), ανέκαμψε όμως σε 97 το 2016, υπερβαίνοντας τον μέσο όρο της ΕΕ (82 το 2016). Το 2012, το 38 % των βοσκότοπων βρισκόταν σε ικανοποιητική κατάσταση, ενώ το υπόλοιπο βρισκόταν σε μη ικανοποιητική-ανεπαρκή κατάσταση διατήρησης. Η Ελλάδα έχει καταρτίσει σχέδια διαχείρισης Natura 2000 και συνοδευτικά νομικά εργαλεία, πολύ λίγα όμως έχουν εγκριθεί και εφαρμοστεί επισήμως. Τα κύρια αίτια της απώλειας βιοποικιλότητας στην Ελλάδα συνδέονται με παλαιότερες και τρέχουσες πολιτικές που αφορούν τη μη βιώσιμη χρήση της γης, τη γεωργία, την αλιεία, τις μεταφορές, τον τουρισμό (ιδίως τον παράκτιο τουρισμό), τα πρότυπα παραγωγής και κατανάλωσης και την κλιματική αλλαγή.

Πιέσεις που απορρέουν από τις γεωργικές πρακτικές πλήττουν την πλειονότητα των σχετικών τύπων ενδιαιτημάτων, κυρίως όμως τα υδάτινα οικοσυστήματα, σχετίζονται δε με απορροές από τη γεωργία, την αποστράγγιση, την αλλαγή της χρήσης γης και της φυσικής διαδοχής και την άντληση υπογείων, επιφανειακών και μεικτών υδάτων. Αν και τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μικρή άνοδος της παραδοσιακής γεωργίας, η συνολική τάση της εντατικής και μεγάλης κλίμακας μονοκαλλιέργειας ασκεί σημαντική πίεση στους φυσικούς πόρους, δηλαδή το νερό (έλλειψη και ρύπανση) και το έδαφος (διάβρωση, χαμηλός οργανικός άνθρακας εδάφους και ρύπανση). Έχει επίσης αρνητικές επιπτώσεις στο τοπίο και οδηγεί σε κατακερματισμό των ενδιαιτημάτων.

Στην Ελλάδα, το 2,8 % της γεωργικής έκτασης είναι σε αγρανάπαυση (κάτω του μέσου όρου της ΕΕ που είναι 4,1 %), ενώ το 0,2 % είναι στοιχεία τοπίου (επίσης κάτω του μέσου όρου της ΕΕ που είναι 0,5 %).

Τα δάση, κυρίως κρατικά, καλύπτουν το 30 % περίπου της χερσαίας επιφάνειας⁴⁸, είναι όμως επιρρεπή σε μεγάλες δασικές πυρκαγιές. Τα δασικά προϊόντα δεν συμβάλλουν σημαντικά στην οικονομία.

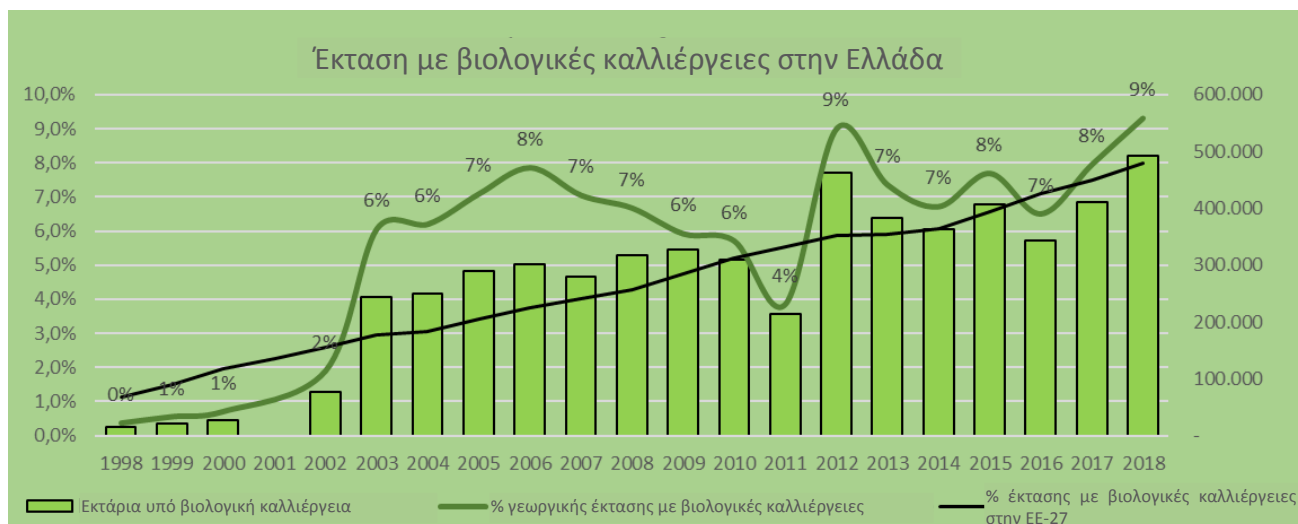
Η συνολική έκταση που είναι αφιερωμένη στη βιολογική γεωργία (πιστοποιημένη και υπό μετατροπή) μειώθηκε στην Ελλάδα μεταξύ 2012 και 2016 σε περίπου 343 000 εκτάρια, έκτοτε όμως αυξήθηκε. Με το 10 % των εκτάσεων υπό βιολογική καλλιέργεια το 2019, η Ελλάδα είναι πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ-27, οι δε υπό μετατροπή εκτάσεις ως ποσοστό της συνολικής ΧΓΕ αυξάνονται επίσης⁴⁹, επιδεικνύοντας ισχυρό δυναμικό ανάπτυξης προς την επίτευξη του στόχου της Πράσινης Συμφωνίας σε επίπεδο ΕΕ που ορίζει βιολογική καλλιέργεια στο 25 % της γεωργικής γης έως το 2030. Οι διακυμάνσεις στις εκτάσεις υπό βιολογική καλλιέργεια στην Ελλάδα μπορεί να σχετίζονται με την απότομη πτώση των διαθέσιμων εισοδημάτων στη χώρα τα τελευταία έτη και υπογραμμίζουν τη σημασία της διασφάλισης παράλληλης ανάπτυξης της προσφοράς και της ζήτησης. Ο αριθμός των παραγωγών βιολογικών προϊόντων αυξήθηκε από 23 448 το 2012 σε 29 594 το 2018⁵⁰. Το μερίδιο των ζώων που εκτρέφονται από παραγωγούς βιολογικών προϊόντων αυξήθηκε από το 2011 έως το 2013 και είναι σημαντικά υψηλότερο σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ⁵¹.

Όσον αφορά τη βιοποικιλότητα, σύμφωνα με τις εκθέσεις του άρθρου 17 της οδηγίας για τους οικοτόπους και του άρθρου 12 της οδηγίας για τα πτηνά (αναφορά στο πλαίσιο δράσεων προτεραιότητας), μεγάλος αριθμός τύπων ενδιαιτημάτων και ειδών που περιλαμβάνονται στις οδηγίες για τους οικοτόπους και τα πτηνά αντιμετωπίζουν πιέσεις και απειλές που σχετίζονται με γεωργικές δραστηριότητες. Η γεωργία έχει επίσης αναγνωριστεί ως υψηλή πίεση/απειλή για 31 τύπους ενδιαιτημάτων, 73 είδη της οδηγίας για τους οικοτόπους και 59 είδη της οδηγίας για τα πτηνά, απαιτώντας έτσι επείγοντα μέτρα διατήρησης για τον μετριασμό των επιπτώσεων.

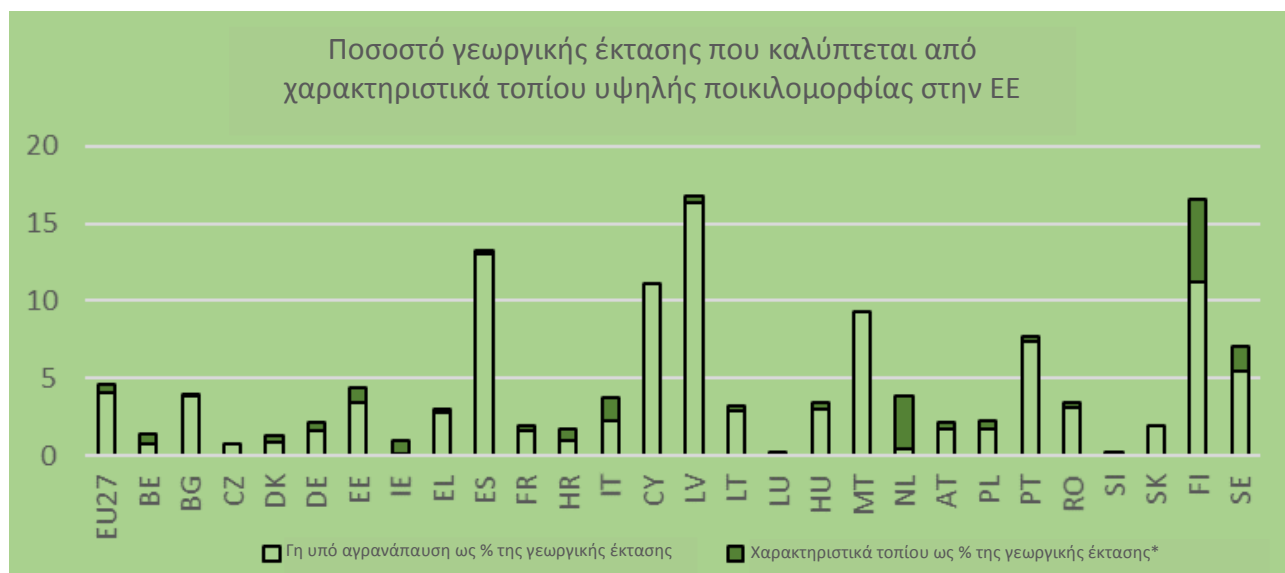
Το πλαίσιο δράσεων προτεραιότητας της Ελλάδας προσδιορίζει τις ακόλουθες ανάγκες: ενίσχυση της διαχείρισης των περιοχών Natura 2000, προτεραιότητες για βοσκοτόπους τόσο εντός όσο και εκτός περιοχών Natura 2000 [για παράδειγμα, ρύθμιση της πρόσβασης (π.χ. κυκλοφορία οχημάτων), αποκατάσταση και βελτίωση των ενδιαιτημάτων των ορχιδεών *Dactylorhiza kalopissii*, *Anser erythropus* και *Vipera ursinii*], αλλά και για άλλα γεωργικά ενδιαιτήματα, αύξηση της γεωργικής βιοποικιλότητας και βελτίωση/διατήρηση της συναφούς ορνιθοπανίδας, αυξήσεις των θαμνοστοιχιών, προώθηση της βιολογικής γεωργίας και γεωργοπεριβαλλοντικών μέτρων σε περιοχές Natura 2000 με λίμνες και ποτάμια, εγκατάσταση γεωργοδασοκομικών συστημάτων και βελτίωση των ενδιαιτημάτων για τη χερσαία πανίδα – πέτρινοι τοίχοι, αναβαθμίσεις κ.λπ.

Τα παραπάνω θα πρέπει να συμβαδίζουν με τη μη χρηματοδότηση επενδύσεων και γεωργικών πρακτικών οι οποίες έχουν αρνητικό αντίκτυπο στις τοποθεσίες Natura 2000 και, επιπλέον, με τον καθορισμό φιλόδοξων απαιτήσεων καλής γεωργικής και περιβαλλοντικής κατάστασης για τη βιοποικιλότητα, αλλά και την πλήρη εφαρμογή των κανονιστικών απαιτήσεων διαχείρισης από τις οδηγίες για τη φύση.

Κατά την έγκριση του ΠΑΑ 2014-2020, οι ελληνικές αρχές δεσμεύθηκαν να προχωρήσουν σημαντικά στο μέτωπο του σχεδίου διαχείρισης Natura 2000 — δεσμεύθηκαν επίσης να θεσπίσουν μέτρο διαχείρισης βοσκοτόπων για τις περιοχές Natura 2000, στο πλαίσιο του μέτρου 10 ή του μέτρου 12. Οι προσπάθειες αυτές θα πρέπει να συνεχιστούν. Το 30 % περίπου της χερσαίας επιφάνειας Natura 2000 είναι γεωργική γη. Άρα, ο βασικός φορέας αγροτικής ανάπτυξης, το στρατηγικό σχέδιο για την ΚΓΠ, μπορεί να διαδραματίσει βασικό ρόλο στην ενσωμάτωση των απαιτήσεων για τη βιοποικιλότητα στην αγροτική και γεωργική ανάπτυξη.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.19 Γεωργική έκταση με βιολογικές καλλιέργειες. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[org_croprar_h1](#)] και [[org_croprar](#)]

Πηγή: Γενική Διεύθυνση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT για τη γη υπό αγροανάπαυση και του Κοινού Κέντρου Ερευνών, με βάση την έρευνα LUCAS για την εκτίμηση των στοιχείων τοπίου.

* Γραμμικά στοιχεία που εξετάζονται εν προκειμένω: παρυφές χόρτων, παρυφές θάμνων, μεμονωμένα δέντρα, θάμνοι, σειρές δέντρων, φυτοφράκτες και τάφροι. Η εκτίμηση αυτή πρέπει να λαμβάνεται υπόψη με προσοχή λόγω μεθοδολογικών επιφυλάξεων.

2.7 Προσέλκυση γεωργών νεαρής ηλικίας και διευκόλυνση της ανάπτυξης επιχειρήσεων στις αγροτικές περιοχές

Η Ελλάδα είχε ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά γεωργών νεαρής ηλικίας (3,7 %) το 2016 επί του συνολικού αριθμού διαχειριστών γεωργικών εκμεταλλεύσεων, κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ-27 (5,1 %), ποσοστό το οποίο μειώθηκε κατά 44,3 % από το 2005 έως το 2016. Παρά την ελαφρά μεταβολή της τάσης κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, η μείωση του ποσοστού των γεωργών νεαρής ηλικίας συνεχίζεται, οι δε

διαχειριστές γεωργικών εκμεταλλεύσεων ηλικίας άνω των 55 ετών αυξήθηκαν από 55 % το 2010 σε 61 % το 2016^{52, 53}. Ταυτόχρονα, ο αριθμός των γυναικών στη γεωργία παραμένει πολύ χαμηλός στην Ελλάδα. Η αναλογία γυναικών διαχειριστών εκμεταλλεύσεων νεαρής ηλικίας προς τους άνδρες διαχειριστές μειώθηκε από 1:3 το 2005 σε 1:4 το 2016. Αυτό αποτελεί σοβαρή πρόκληση για την ανανέωση των γενεών λόγω του γεγονότος ότι πολλοί γεωργοί δεν έχουν φυσικούς διαδόχους. Η έλλειψη γεωργών νεαρής ηλικίας είναι ιδιαίτερα εμφανής στις ορεινές περιοχές.

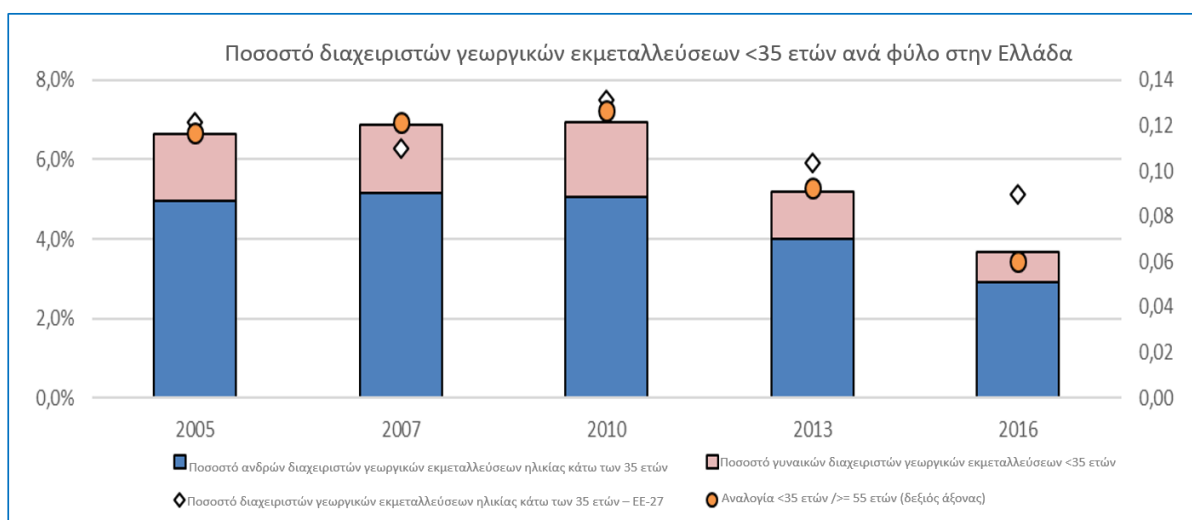
Η μέση γεωργική εκμετάλλευση υπό τη διαχείριση γεωργών νεαρής ηλικίας είναι μεγαλύτερη σε σύγκριση με όλες τις άλλες ηλικιακές ομάδες, τόσο ως προς τη γεωργική γη όσο και ως προς την πιθανή αξία παραγωγής το 2016. Οι γεωργοί νεαρής ηλικίας τείνουν να έχουν τις μεγαλύτερες εκμεταλλεύσεις σε σύγκριση με τους μεγαλύτερους σε ηλικία διαχειριστές γεωργικών εκμεταλλεύσεων, που έχουν φτάσει στο τέλος της εργασιακής τους ζωής. Δεδομένου ότι το μεγαλύτερο μέρος της γης που χρησιμοποιείται από γεωργούς νεαρής ηλικίας έχει αγοραστεί από συγγενείς όταν συνταξιοδοτούνται, η πρόσβαση στη γη είναι το μεγαλύτερο εμπόδιο για τους νέους. Η κινητικότητα της γης παρεμποδίζεται από δυσκαμψίες στην κατανομή των άμεσων ενισχύσεων, ενώ εμπόδια που απορρέουν από την εθνική νομοθεσία για τα δικαιώματα ιδιοκτησίας δημιουργούν επίσης δυσκολίες όσον αφορά την πρόσβαση στη γη για τους γεωργούς νεαρής ηλικίας. Το ποσοστό των διαχειριστών γεωργικών εκμεταλλεύσεων κάτω των 35 ετών με τουλάχιστον βασικό επίπεδο γεωργικής κατάρτισης (20 %) το 2013 ήταν υψηλότερο από του 2010 (16 %).

Οι γεωργοί νεαρής ηλικίας στην Ελλάδα έχουν επίσης περιορισμούς στην πρόσβαση σε χρηματοδότηση. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί από την έλλειψη πιστωτικού ιστορικού, την έλλειψη εξασφαλίσεων, την αντίληψη των τραπεζών για τους γεωργούς νεαρής ηλικίας ως πελάτες υψηλού κινδύνου και την απροθυμία ανάληψης κινδύνων εκ μέρους των τραπεζών όσον αφορά τη χρηματοδότηση γεωργών, με αποτέλεσμα πολύ χαμηλότερες πιθανότητες λήψης δανείων σε σύγκριση με τους μεγαλύτερους σε ηλικία συναδέλφους τους. Το ποσοστό των βιώσιμων γεωργών νεαρής ηλικίας με απορριφθείσες αιτήσεις το 2017 είναι 43 % και το ποσοστό των γεωργών που αποθαρρύνθηκαν να υποβάλουν αίτηση είναι 19 %. Για τους νεότερους γεωργούς, η απουσία ιδίων κεφαλαίων δημιουργεί περαιτέρω προκλήσεις. Σε γενικές γραμμές, οι νεοεισερχόμενοι ή οι γεωργοί νεαρής ηλικίας που αναλαμβάνουν μεγάλο μέγεθος εκμετάλλευση με διαφοροποιημένες γεωργικές δραστηριότητες θεωρούνται πιο φερέγγυοι και έχουν καλύτερη πρόσβαση στη χρηματοδότηση. Οι γεωργοί νεαρής ηλικίας που αναλαμβάνουν την ήδη υπάρχουσα οικογενειακή επιχείρηση έχουν πολύ περισσότερες πιθανότητες να λάβουν πίστωση από οποιονδήποτε άλλο νεοεισερχόμενο. Οι γεωργοί νεαρής ηλικίας και οι νεοεισερχόμενοι συχνά στρέφονται σε ιδιωτικές πηγές. Η ιδιωτική χρηματοδότηση όσον αφορά τους «φίλους, την οικογένεια και τους επιχειρηματικούς εταίρους» μπορεί να αντιπροσωπεύει ποσοστό κάπου μεταξύ 19 % και 40 % της χρηματοδότησης. Ο κύριος σκοπός για τον οποίο ζητείται χρηματοδότηση στην Ελλάδα από γεωργούς νεαρής ηλικίας είναι το κεφάλαιο κίνησης (80 %)⁵⁴.

Η Ελλάδα διέθεσε 16 εκατ. EUR για την ενίσχυση γεωργών νεαρής ηλικίας το 2016, ποσοστό 0,85 % του κονδυλίου για τις άμεσες ενισχύσεις. Εκτός από την επιχορήγηση εγκατάστασης για γεωργούς νεαρής ηλικίας στο πλαίσιο της αγροτικής ανάπτυξης, τα κονδύλια της ΕΕ που προορίζονται για γεωργούς νεαρής ηλικίας ετησίως στην Ελλάδα ανέρχονται σε περίπου 55 εκατ. EUR, ποσό το οποίο αντιπροσωπεύει ποσοστό 2,91 % του κονδυλίου για άμεση στήριξη το 2016. Έως το τέλος του 2019, περισσότεροι από 15 000 γεωργοί νεαρής ηλικίας έλαβαν μέση στήριξη ύψους περίπου 17 200 EUR από

Ταμεία αγροτικής ανάπτυξης. Η Ελλάδα διέθεσε επίσης το 5,9 % του προϋπολογισμού αγροτικής ανάπτυξης για σχέδια ανάπτυξης επιχειρήσεων προς ενίσχυση γεωργών νεαρής ηλικίας⁵⁵.

Ενώ οι γεωργοί νεαρής ηλικίας θα μπορούσαν να προσφέρουν καινοτόμες ιδέες και είναι σε καλύτερη θέση να εργαστούν με ψηφιακές τεχνολογίες και μεθόδους γεωργίας ακριβείας από ό,τι οι μεγαλύτεροι σε ηλικία, αντιμετωπίζουν τις πολυπλοκότητες της διεκδίκησης οικονομικής στήριξης και της τήρησης των όρων για τις πολιτικές, κάτι το οποίο ενδέχεται να μειώνει τα περιθώριά τους για πραγματικά καινοτόμο επιχειρηματικότητα, ειδικά επειδή δεν διατίθενται παντού γρήγορες και εξαιρετικά γρήγορες ευρυζωνικές συνδέσεις και οι ανάγκες παροχής συμβουλών στις εκμεταλλεύσεις δεν υποστηρίζονται καλά.

Πηγή: EUROSTAT [ef_m_farmang]

2.8 Προώθηση της απασχόλησης, της οικονομικής ανάπτυξης, της κοινωνικής ένταξης και της τοπικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές, περιλαμβανομένης της βιοοικονομίας και της βιώσιμης δασοκομίας

Οι αγροτικές περιοχές αντιπροσωπεύουν το 63 % της ελληνικής επικράτειας⁵⁶, σε σύγκριση με το 45 % της ΕΕ-27, ενώ οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών αντιπροσωπεύουν το 31 %⁵⁷ του ελληνικού πληθυσμού (με φθίνουσα τάση, σύμφωνα με τα στοιχεία κατά τα έτη 2005-2019) —οι μελλοντικές δημογραφικές τάσεις υποδηλώνουν κίνδυνο περαιτέρω συρρίκνωσης του αγροτικού πληθυσμού. Η γήρανση του πληθυσμού ενισχύεται⁵⁸ και οι ελληνικές αγροτικές περιοχές (αν και σε χαμηλότερο ποσοστό από τις αστικές) έχουν ένα από τα υψηλότερα ποσοστά ηλικιωμένων (24 %) στην ΕΕ. Η ανεργία στις αγροτικές περιοχές εξακολουθεί να αποτελεί πρόβλημα, ειδικά για τους νέους. Κατά την περίοδο 2013-2017, η Ελλάδα κατέγραψε το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας στις αγροτικές περιοχές, όπου πάνω από το ένα πέμπτο του ενεργού πληθυσμού (μεταξύ 15-64 ετών) είναι άνεργοι⁵⁹. Το ποσοστό ανεργίας ήταν πολύ υψηλότερο (πάνω από 45 %) για τον ενεργό πληθυσμό των νέων (15-24 ετών). Ο αντίστοιχος μέσος όρος της ΕΕ για την ίδια περίοδο ήταν 8,7 % (15-64 ετών) και 18,6 % (15-24 ετών). Η Ελλάδα έχει τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας στην ΕΕ, έδειξε όμως σημάδια ανάκαμψης προ της κρίσης της πανδημίας COVID.

Αν και το ποσοστό απασχόλησης (σχεδόν 60 % το 2019)⁶⁰ στην Ελλάδα σε κυρίως αγροτικές περιοχές αυξήθηκε πρόσφατα (και είναι υψηλότερο από το γενικό ποσοστό απασχόλησης στην Ελλάδα), παραμένει πολύ κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Το 2018, υπήρχε χάσμα μεταξύ των φύλων⁶¹ σε ποσοστό περίπου 26 % και 25 % μεταξύ της απασχόλησης ανδρών και γυναικών με κατώτερη δευτεροβάθμια και ανώτερη/μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση, αντίστοιχα. Το χάσμα μεταξύ των φύλων στην απασχόληση είναι μικρότερο (9 %) μεταξύ των εργαζομένων με τριτοβάθμια εκπαίδευση. Επιπλέον, το συνολικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ στις κυρίως αγροτικές περιοχές είναι το 60 %⁶² του μέσου όρου της ΕΕ (χωρίς μεγάλη διακύμανση από το 2011) – η ίδια τάση ισχύει και για το συνολικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην Ελλάδα.

Η γεωργία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ελληνική βιοοικονομία, αντιπροσωπεύοντας τον δεύτερο υψηλότερο συντελεστή (33 %)⁶³ του κύκλου εργασιών και συμβάλλει με την πλειοψηφία των εργαζομένων (άνω του 75 %) στον τομέα της βιοοικονομίας. Το 2015, το μερίδιο της γεωργίας στην παραγωγή ανανεώσιμης ενέργειας⁶⁴ ήταν 4,7 % (ΕΕ-28: 11,7 %), όμως ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησής του κατά την περίοδο 2013-2015 ήταν 32,9 % (πολύ υψηλότερος από την ΕΕ-28: 6,5 %). Για την αντίστοιχη περίοδο, το μερίδιο της δασοκομίας στην παραγωγή ανανεώσιμης ενέργειας ήταν 36,1 % (ΕΕ-28: 44,6 %) και ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησής του 5,6 % (υψηλότερος από την ΕΕ-28: 1,2 %). Στη δασοκομία, μολονότι οι απασχολούμενοι αυξήθηκαν από το 2005 έως το 2017 (από περίπου 5 000 σε 10 000 ετήσιες μονάδες εργασίας)⁶⁵, η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία ανά εργαζόμενο μειώθηκε. Η Ελλάδα έχει τη χαμηλότερη δασοκομική παραγωγή (2017) στην ΕΕ⁶⁶.

Το ποσοστό αγροτικής φτώχειας στην Ελλάδα αυξήθηκε τα τελευταία χρόνια και είναι πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ για τις αγροτικές περιοχές. Το ποσοστό αγροτικής φτώχειας (περίπου 35 %)⁶⁷ παρουσίασε ανοδική τάση από το 2011, παρέμεινε όμως σταθερό από το 2014, αν και υψηλότερο από το εθνικό μέσο ποσοστό φτώχειας. Επιπλέον, οι μετανάστες τρίτων χωρών διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας σε σύγκριση με τους μετανάστες της ΕΕ, λαμβανομένων υπόψη των επιπέδων φτώχειας των Ελλήνων πολιτών⁶⁸. Το οικονομικό βάρος της υγειονομικής περιθάλψης είναι υψηλότερο στις ελληνικές αγροτικές περιοχές σε σύγκριση με τις πόλεις, τις κωμοπόλεις και τα προάστια (στοιχεία 2017: 18 %)⁶⁹, αλλά και υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ.

Όσον αφορά τις ψηφιακές δεξιότητες, η Ελλάδα παραμένει κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ, με ιδιαίτερες προκλήσεις για τα άτομα από μειονεκτικά περιβάλλοντα, συμπεριλαμβανομένων των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο, αλλά και για όσους ζουν σε απομακρυσμένες και αγροτικές περιοχές⁷⁰.

Τα τελευταία χρόνια, το πρόγραμμα LEADER έφερε με επιτυχία σε επαφή τοπικούς φορείς και επέτρεψε την ανάπτυξη ικανοτήτων τοπικής διακυβέρνησης, δίνοντας την ευκαιρία στην πολιτική αγροτικής ανάπτυξης να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο όσον αφορά την προώθηση μιας κοινωνίας με λιγότερους αποκλεισμούς και τη μετατροπή των αγροτικών περιοχών σε καλύτερο τόπο διαμονής. Από το 2015 (έγκριση του ΠΑΑ 2014-2020), η τοπική ανάπτυξη με την πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων πραγματοποιείται σε περιφερειακό επίπεδο μέσω 50 τοπικών προγραμμάτων που καταρτίστηκαν από τις Ομάδες Τοπικής Δράσης. Περισσότεροι από 4 εκατομμύρια κάτοικοι αγροτικών περιοχών επωφελούνται από το πρόγραμμα LEADER (σύμφωνα με τον δείκτη ΠΑΑ)⁷¹. Στο πλαίσιο του προγράμματος LEADER μπορεί να εξεταστεί η ενσωμάτωση των προτεραιοτήτων της ΚΓΠ, συμπεριλαμβανομένων των στόχων της Πράσινης Συμφωνίας (π.χ. μείωση των εκπομπών αερίων), της στρατηγικής «Από το αγρόκτημα στο πιάτο» και της ψηφιοποίησης (π.χ. με την ενίσχυση της προσέγγισης του «έξυπνου χωριού»).

2.9 Βελτίωση της ανταπόκρισης της γεωργίας της ΕΕ στις απαιτήσεις της κοινωνίας σχετικά με τα τρόφιμα και την υγεία, συμπεριλαμβανομένων των ασφαλών, θρεπτικών και βιώσιμων τροφίμων, καθώς και την καλή διαβίωση των ζώων

Οι πωλήσεις φυτοπροστατευτικών προϊόντων, με ετήσιες διακυμάνσεις, αυξήθηκαν τα τελευταία χρόνια. Όσον αφορά τις τάσεις στον εναρμονισμένο δείκτη κινδύνου (HR11), η Ελλάδα είναι καλύτερη από τον μέσο όρο της ΕΕ (59 το 2018, γράφημα 1)⁷² παρουσιάζοντας μείωση κατά 41 % στη μέση τιμή βάσης τριών ετών έναντι μείωσης 17 % στην ΕΕ· ωστόσο, η χρήση των πιο επικίνδυνων φυτοφαρμάκων παραμένει υψηλή. Η Ελλάδα ενέκρινε το πρώτο εθνικό σχέδιο δράσης για την ορθολογική χρήση των γεωργικών φαρμάκων για την περίοδο 2014-18. Εντούτοις, το σχέδιο αυτό δεν επανεξετάστηκε εντός πενταετίας όπως απαιτείτο, ούτε διενεργήθηκε παρακολούθηση της προόδου που σημειώνεται όσον αφορά την επίτευξη των στόχων. Ο περιορισμένος συντονισμός και η ανεπαρκής συνεργασία μεταξύ των αρχών που είναι αρμόδιες για την εφαρμογή της οδηγίας για την ορθολογική χρήση των γεωργικών φαρμάκων οδήγησαν σε ανεπάρκειες στην εκτέλεση των διατάξεων του εθνικού σχεδίου δράσης, με αποτέλεσμα να μην μπορεί η Ελλάδα να εκπληρώσει πλήρως τους στόχους. Ειδικότερα, δεν υπήρχε σύστημα συλλογής κενών δοχείων φυτοπροστατευτικών προϊόντων και δεν έχει επαληθευθεί η εφαρμογή μέτρων για την προστασία του υδάτινου περιβάλλοντος. Έχουν καταβληθεί προσπάθειες για την προώθηση πρωτοβουλιών που αποσκοπούν στην ενθάρρυνση της εφαρμογής ολοκληρωμένης φυτοπροστασίας, της κατάρτισης και της πιστοποίησης των επαγγελματιών χρηστών φυτοπροστατευτικών προϊόντων, καθώς και για τη δημιουργία συστήματος επιθεώρησης του εξοπλισμού εφαρμογής γεωργικών φαρμάκων⁷³.

Οι πωλήσεις κτηνιατρικών αντιμικροβιακών παραγόντων στην Ελλάδα για το 2018 είναι χαμηλότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ-27 ύψους 118,3 mg/PCU δραστικού συστατικού. Ωστόσο, παρουσιάζουν σημαντική αύξηση κατά την περίοδο 2015-2018 (βλ. γράφημα παρακάτω)⁷⁴. Στόχος της Πράσινης Συμφωνίας σε επίπεδο ΕΕ είναι η κατά 50 % συνολική μείωση των πωλήσεων αντιμικροβιακών για εκτρεφόμενα ζώα και στην υδατοκαλλιέργεια έως το 2030⁷⁵, για τον οποίο αναμένεται σημαντική συμβολή της Ελλάδας με αντιστροφή αυτής της ανοδικής τάσης των πωλήσεων.

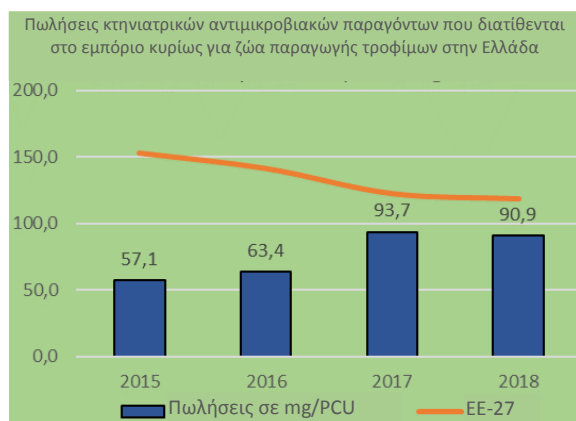
Με βάση την τελευταία έκθεση ελέγχου για την καλή διαβίωση και τη μεταφορά ζώων, διενεργούνται επιθεωρήσεις στα μέσα μεταφοράς και στα ζώα, όμως, λόγω περιορισμών στους πόρους, οι επιθεωρήσεις εξακολουθούν να επικεντρώνονται σχεδόν αποκλειστικά σε ελέγχους στα σφαγεία, γεγονός το οποίο δεν συνάδει πλήρως με τις υποχρεώσεις των κεντρικών αρμόδιων αρχών. Οι αρμόδιες αρχές δεν διενεργούν ικανοποιητικούς ελέγχους για την καλή διαβίωση των ζώων κατά τη μεταφορά, καθώς το πρότυπο της υποβολής εκθέσεων στα σφαγεία δεν ήταν σταθερό και υπονομεύει την αποτελεσματικότητα των ελέγχων αυτών που διενεργούνται από τους επίσημους κτηνιάτρους⁷⁶. Επιπροσθέτως, η κοπή της ουράς των χοίρων εξακολουθεί να αποτελεί ευρέως διαδεδομένη πρακτική, παρότι η συστηματική κοπή της ουράς απαγορεύεται από τη νομοθεσία της ΕΕ. Η παραγωγή αυγών στην πλειονότητά της (77 %) εξακολουθεί να γίνεται σε συστήματα κλωβών, θα μπορούσαν δε να προωθηθούν εναλλακτικά συστήματα.

Η βιοασφάλεια συνιστά εξίσου πρόκληση, δεδομένου ότι η Ελλάδα συγκαταλέγεται μεταξύ των χωρών με υψηλό κίνδυνο από την αφρικανική πανώλη των χοίρων (ΑΠΧ), όπου οι εκμεταλλεύσεις με χαμηλή βιοασφάλεια και ανεπαρκείς ελέγχους ενέχουν υψηλότερο κίνδυνο για μολύνσεις και εξάπλωση ζωικών ασθενειών. Επομένως,

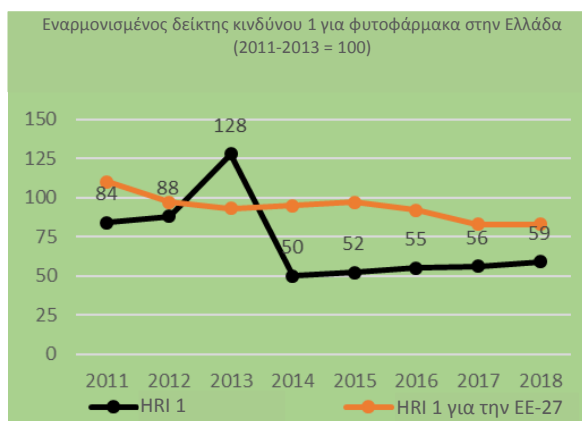
απαιτείται ισχυρή δράση για τη θέσπιση και την αναθεώρηση/αναβάθμιση της βιοασφάλειας, της καταγραφής των εκμεταλλεύσεων, της ταυτοποίησης των ζώων και των κινήσεων των ζώων.

Η κατανάλωση μεμονωμένων ειδών διατροφής διαμορφώνει διατροφικές συνήθειες. Η κρητική δίαιτα στα μέσα του 20ού αιώνα, παρόμοια με τη μεσογειακή δίαιτα, βασιζόταν σε μεγάλο βαθμό σε φυτικά προϊόντα και σε χαμηλή κατανάλωση ερυθρών κρεάτων (η μέση πρόσληψη ερυθρού κρέατος και πουλερικών ήταν 35 g/ημέρα)⁷⁷. Οι Έλληνες είχαν τότε ένα από τα μεγαλύτερα προσδόκιμα ζωής⁶¹. Η σημερινή διατροφή στην Ελλάδα έχει αλλάξει σε σύγκριση με το παραδοσιακό διατροφικό πρότυπο. Η Ελλάδα φέρει μεγάλο βάρος από μη μεταδοτικές ασθένειες λόγω διατροφικών παραγόντων κινδύνου που εκφράζονται ως σταθμιζόμενα με βάση την αναπηρία έτη ζωής (DALY) ανά 100 000 κατοίκους πληθυσμού και αποδίδονται στη διατροφή⁷⁸. Η τιμή DALY επηρεάζεται από ορισμένους διατροφικούς παράγοντες. Σημαντικό μέρος του ελληνικού πληθυσμού είναι υπέρβαρο ή παχύσαρκο, σε επίπεδα άνω του μέσου όρου της ΕΕ-27⁷⁹. Επίσης, η Ελλάδα έχει υψηλή εκτιμώμενη κατανάλωση ερυθρού κρέατος⁸⁰. Η Ελλάδα έχει κατανάλωση κατώτερη, αλλά σχετικά κοντά στα συνιστώμενα 400 γραμμάρια φρούτων και λαχανικών την ημέρα, με 359 γραμμάρια/ημέρα⁸¹. Οι προσπάθειες θα πρέπει να επικεντρώνονται στη στροφή προς την υγιεινή βιώσιμη διατροφή, σύμφωνα με τις εθνικές συστάσεις, ώστε να συμβάλουν στη μείωση των ποσοστών υπερβολικού βάρους και παχυσαρκίας, αλλά και της συχνότητας εμφάνισης μη μεταδοτικών ασθενειών, βελτιώνοντας ταυτόχρονα τον συνολικό περιβαλλοντικό αντίκτυπο του συστήματος τροφίμων. Κάτι τέτοιο συνεπάγεται περισσότερη φυτική διατροφή, με λιγότερο ερυθρό και επεξεργασμένο κρέας και περισσότερα φρούτα και λαχανικά, δημητριακά ολικής αλέσεως, ξηρούς καρπούς, σπόρους και όσπρια. Όσον αφορά την απώλεια και τα απόβλητα τροφίμων στην πρωτογενή παραγωγή και επεξεργασία, δεν υπάρχουν ακόμη διαθέσιμα δεδομένα. Τα εθνικά απόβλητα

Το στρατηγικό σχέδιο πρόληψης (2014-2020)⁸² δεν αποδίδει προσοχή στην απώλεια και τα απόβλητα τροφίμων που παρατηρούνται σε αυτά τα αρχικά στάδια της αλυσίδας εφοδιασμού.

Πηγή: ΓΔ AGRI βάσει ESVAC, δέκατη έκθεση ESVAC (2020)

Πηγή: EUROSTAT [[aei](#) [hri](#)]

2.10 Εγκάρσιος στόχος για τη γνώση, την καινοτομία και την ψηφιοποίηση

Το ελληνικό σύστημα γεωργικής γνώσης και καινοτομίας (AKIS) είναι άκρως κατακερματισμένο, με φορείς σε εθνικό και τοπικό επίπεδο που έχουν πολύ μικρή σύνδεση. Εκτιμήθηκε επίσης ως αδύναμο στη μελέτη Pro-AKIS του 2014, γεγονός το οποίο σημαίνει ότι διατέθηκε ελάχιστη χρηματοδότηση για το AKIS. Επιπλέον, η αναδιοργάνωση της έρευνας και της κατάρτισης των γεωργών από το υπουργείο ώστε να καταστούν ημιαυτόνομοι οργανισμοί οδηγεί σε εξαιρετικά αδύναμους δεσμούς μεταξύ των κύριων δημόσιων συνιστωσών του συστήματος AKIS. Η γεωργική έρευνα και καινοτομία (E&K) χαρακτηρίζεται από υψηλή συγκέντρωση έρευνας και ικανοτήτων στα πανεπιστήμια, με ελάχιστο ή καθόλου ενδιαφέρον για τις ανάγκες των γεωργών και ανεπαρκές ενδιαφέρον από τον ιδιωτικό τομέα, λόγω της δύσκολης πρόσβασης στη χρηματοδότηση.

Όσον αφορά τις υποδομές έρευνας και καινοτομίας, υπάρχει ένα μόνο κύριο ινστιτούτο εφαρμοσμένης έρευνας που αλληλεπιδρά με άλλες υποδομές και φορείς E&K⁸³, είναι όμως σε μεγάλο βαθμό ανεπαρκές όσον αφορά συμβούλους ή γεωργούς.

Κατά την περίοδο προγραμματισμού 2014-2020, η Ελλάδα προγραμμάτισε το 5 % σχεδόν της χρηματοδότησης της αγροτικής ανάπτυξης για δράσεις μετάδοσης γνώσεων και ενημέρωσης (M1), συμβουλευτικές υπηρεσίες, υπηρεσίες διαχείρισης γεωργικής εκμετάλλευσης και υπηρεσίες αντικατάστασης στην εκμετάλλευση (M2) και συνεργασία-ΕΣΚ (M16), πολύ πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ στο 3,63 %⁸⁴. Ωστόσο, οι τρέχουσες δαπάνες έως το δεύτερο τρίμηνο του 2020 είναι μόνο 20 % για το M1, 0 % για το M2 και 0 % για το M16, γεγονός που υποδηλώνει σημαντικές καθυστερήσεις που πιθανώς θα οδηγήσουν σε σοβαρή υποαπορρόφηση των προγραμματισμένων ποσών⁸⁵. Το ελληνικό πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης (ΠΑΑ) αποσκοπούσε στη δημιουργία 67 500 περίπου θέσεων κατάρτισης για γεωργούς και λοιπές αγροτικές επιχειρήσεις και στη στήριξη 285 έργων συνεργασίας στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής σύμπραξης καινοτομίας (ΕΣΚ).

Όσον αφορά τη συνεργασία για την καινοτομία, δεν έχουν υποβληθεί επίσημα επιχειρησιακές ομάδες ΕΣΚ από τη διαχειριστική αρχή της Ελλάδας στην Επιτροπή, καθώς το μέτρο ενεργοποιήθηκε μόλις πρόσφατα βάσει του ελληνικού ΠΑΑ. Η εφαρμογή του μέτρου του ΠΑΑ για τις συμβουλευτικές υπηρεσίες, υπηρεσίες

διαχείρισης γεωργικής εκμετάλλευσης και υπηρεσίες αντικατάστασης στην εκμετάλλευση καθυστερεί ακόμη περισσότερο, αφού δεν έχει ενεργοποιηθεί ακόμη. Το 2016, ο αριθμός των διαχειριστών γεωργικών εκμεταλλεύσεων που είχαν λάβει βασική ή πλήρη εκπαίδευση ήταν 7 % (για τους διαχειριστές κάτω των 35 ετών το μερίδιο ήταν 24 %), ποσοστό κατώτερο του μέσου όρου της ΕΕ⁸⁶. Η πρόοδος υλοποίησης του ΠΑΑ δείχνει ότι, έως το 2019, ο αριθμός των συμμετεχόντων που εκπαιδεύθηκαν ήταν 10 456, κάτι που σημαίνει ότι επιτεύχθηκε μόνο το 15,49 % του στόχου του 2023. Επιπλέον, το ποσοστό αυτό φαίνεται να παραμένει στάσιμο από το 2017 (ήδη 10 350 συμμετέχοντες τότε).

Το εθνικό αγροτικό δίκτυο έχει διοργανώσει ορισμένες δραστηριότητες που συνδέουν ερευνητικούς φορείς, όπως πανεπιστήμια και εταίρους έργων του προγράμματος «Ορίζων 2020», με γεωργούς, συμβούλους και αγροτικές επιχειρήσεις. Η εμπειρία αυτή μπορεί να αποτελέσει τη βάση ώστε το μελλοντικό εθνικό δίκτυο της ΚΓΠ να εντείνει τέτοιου είδους δράσεις και να διαδραματίσει βασικό ρόλο στην προώθηση συνεργειών μεταξύ της ΚΓΠ και του Ευρωπαϊκού Χώρου Έρευνας (ΕΧΕ). Ο καλύτερος τρόπος για να γίνει αυτό είναι σε στενή συνεργασία με το εθνικό σημείο επαφής του προγράμματος «Ορίζων Ευρώπη» και με εντατικοποίηση της διάδοσης πληροφοριών στον ιστότοπο της ΕΣΚ. Επιπλέον, κατά τη συλλογή και την ανταλλαγή πληροφοριών, η ΚΓΠ μπορεί να χρηματοδοτήσει παρεμβάσεις που συμβάλλουν στη χρησιμοποίηση ενημερωμένων επιστημονικών πληροφοριών για γεωργικές πρακτικές, για παράδειγμα μέσω του δικτύου της ΚΓΠ και των πλατφορμών γνώσης του, αλλά και με τη δημιουργία συμβουλευτικών υποστηρικτικών υπηρεσιών όπου συλλέγονται και κοινοποιούνται στους συμβούλους γεωργικών εκμεταλλεύσεων και στους γεωργούς οι τελευταίες γνώσεις και καινοτομίες.

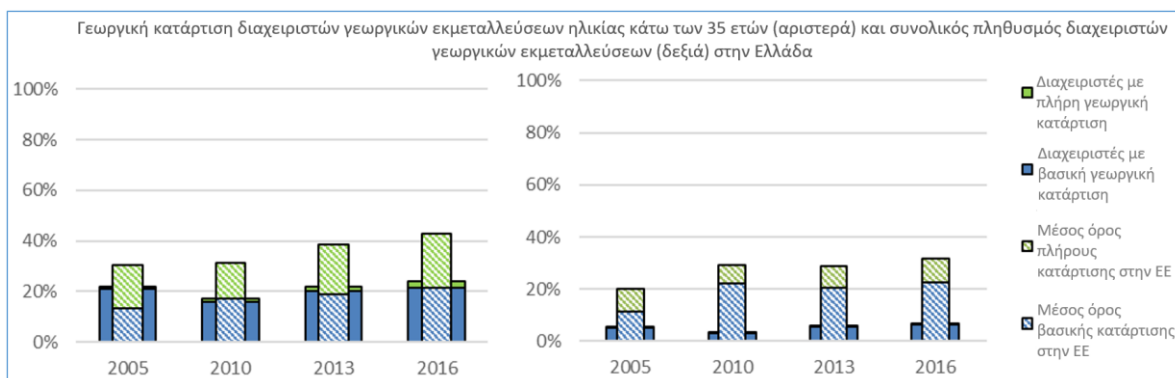
Η Ελλάδα κατατάσσεται στην 26η θέση μεταξύ των 27 κρατών μελών της ΕΕ στον δείκτη ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας (DESI) 2020⁸⁷, επιδεικνύοντας περιορισμένη βελτίωση των επιδόσεων της παρά την αύξηση της συνολικής βαθμολογίας της. Ωστόσο, το ποσοστό των ατόμων που έχουν τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες υπερβαίνει το 50 %. Όσον αφορά τη συνδεσιμότητα, η Ελλάδα προχωρεί με πολύ ταχείς ρυθμούς στην κάλυψη ευρυζωνικών επικοινωνιών υψηλής ταχύτητας [πρόσβαση νέας γενιάς (NGA)] παραμένει όμως κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Η συνολική διείσδυση σταθερών ευρυζωνικών συνδέσεων εξακολουθεί να εξελίσσεται αργά, με ποσοστό που ανέρχεται στο 76 % (κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ που είναι 78 %)⁸⁸.

Η ευρυζωνική κάλυψη εξακολουθεί να είναι περιορισμένη στις αγροτικές περιοχές σε όλη την Ελλάδα, καθώς εξαρτάται σημαντικά από την έκταση της προς κάλυψη περιοχής, την πυκνότητα του πληθυσμού και τη δυσκολία ανάπτυξης των απαραίτητων υποδομών σε ορισμένες περιφέρειες. Το 2019, περισσότερα από το 98 %⁸⁹ των νοικοκυριών στις ελληνικές αγροτικές περιοχές διαθέτουν σταθερή ευρυζωνική κάλυψη, ποσοστό το οποίο υπερβαίνει τον μέσο όρο της ΕΕ. Περισσότερα από το 40 % των νοικοκυριών στις ελληνικές αγροτικές περιοχές διαθέτουν ευρυζωνική σύνδεση NGA, ποσοστό χαμηλότερο από το 59 % που είναι ο μέσος όρος της ΕΕ. Η Ελλάδα έχει μία από τις χαμηλότερες ευρυζωνικές καλύψεις NGA σε αγροτικές περιοχές στην ΕΕ, γεγονός το οποίο καθιστά δύσκολη την ανάπτυξη των επιχειρήσεων και έχει ως αποτέλεσμα ένα μη ελκυστικό περιβάλλον, ειδικά στις απομακρυσμένες και λιγότερο κατοικημένες αγροτικές περιοχές, που είναι ελάχιστα ενσωματωμένες στην οικονομία της γνώσης. Δεν έχουν γίνει προσπάθειες να ξεπεραστεί η χαμηλή κάλυψη NGA.

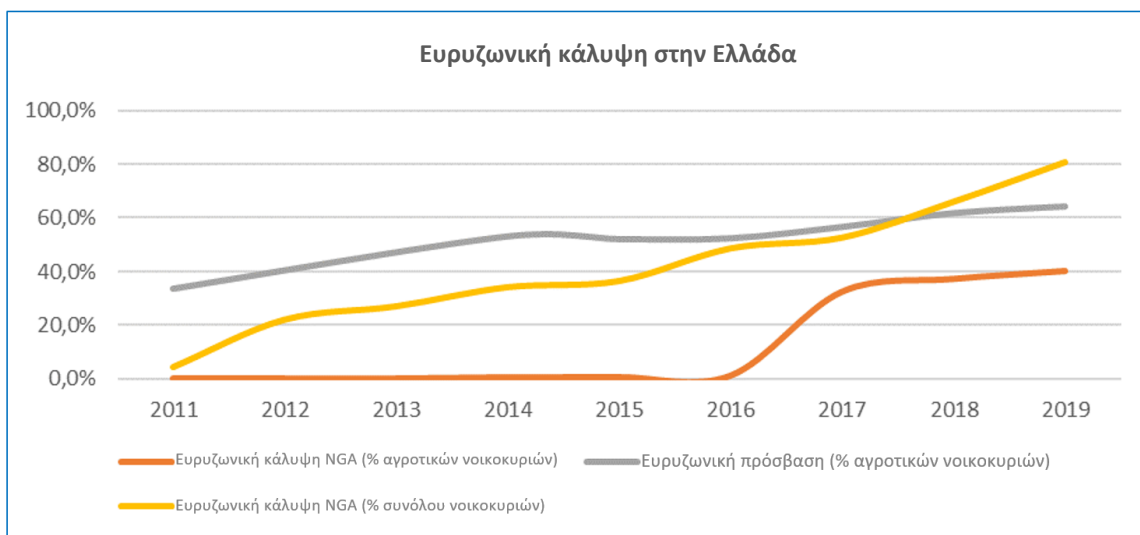
Επιπλέον, η Ελλάδα δεν έχει επιλέξει ακόμη τη χρήση δορυφορικών μέσων για την παρακολούθηση της εφαρμογής της ΚΓΠ, όμως οι κρατικοί οργανισμοί συμμετέχουν επί

του παρόντος σε προγράμματα της ΕΕ που ασχολούνται με την υιοθέτηση νέων τεχνολογιών για τον εκσυγχρονισμό των διοικήσεων της ΚΓΠ, των ελέγχων της ΚΓΠ και των αλληλεπιδράσεων με τους γεωργούς.

Η έλλειψη συνδυασμένης απόδοσης συμβούλων, γεωργικής κατάρτισης, ερευνητών και γεωργικών οργανώσεων ευθύνεται σε μεγάλο βαθμό για τη χαμηλή απόδοση του προγράμματος AKIS στην Ελλάδα, κάτι το οποίο επηρεάζει με τη σειρά του την επίτευξη των στόχων όλων των προτεραιοτήτων για την ΚΓΠ. Υπάρχει επίσης ανάγκη αμερόληπτων συμβούλων με επαρκείς ψηφιακές γνώσεις, αλλά και ανάγκη πρόσβασης σε δεδομένα, προκειμένου να επιταχυνθεί η έξυπνη, πράσινη και ψηφιακή μετάβαση στη γεωργία στην Ελλάδα και να αποφευχθεί το ψηφιακό χάσμα. Θα πρέπει να διασυνδεθούν καλύτερα φορείς και οργανισμοί/ιδρύματα (χρήστες και παραγωγοί γνώσης και καινοτομίας), γεφυρώνοντας το χάσμα μεταξύ έρευνας και πρακτικής.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.24 Γεωργική κατάρτιση διαχειριστών γεωργικής εκμετάλλευσης. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[ef mp training](#)]

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας. Δείκτης DESI, επιμέρους δείκτες — 1b1 Κάλυψη με ταχεία ευρυζωνική σύνδεση (NGA) [[desi_1b1_fbnc](#)]

- ¹ Έργο PESETA IV του JRC: Analysis of climate change impacts on EU agriculture by 2050 (Ανάλυση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στη γεωργία της ΕΕ έως το 2050): https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/pesetaiv_task_3_agriculture_final_report.pdf
- ² Γενική Διεύθυνση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.25 Γεωργικό εισόδημα συντελεστών παραγωγής και δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.26 Γεωργικό επιχειρηματικό εισόδημα*. Εισόδημα βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[aact_eaa04](#)], [[aact_ali01](#)] και [[aact_eaa06](#)], με την πρόσθεση του εισοδήματος εξαρτημένης εργασίας στο επιχειρηματικό εισόδημα και τη διαίρεση διά του συνολικού αριθμού των ετήσιων μονάδων εργασίας. Σημείωση: κατ' εκτίμηση στοιχεία για το 2019. Μέσος μισθός στην οικονομία με βάση τα στοιχεία της EUROSTAT [[nama_10_a10_e](#)] για χίλιες ώρες εργασίας (σύμφωνα με την εγχώρια έννοια των μισθωτών) και το στοιχείο [[nama_10_a10](#)] για τους μισθούς και τα ημερομίσθια.
- ³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτες ΚΓΠ – Data explorer*. Δείκτης αποτελεσμάτων της ΚΓΠ RPI_01 Ποσοστό άμεσων ενισχύσεων στο γεωργικό εισόδημα.
- ⁴ Γενική Διεύθυνση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης. Ίδιοι υπολογισμοί βάσει στοιχείων των ΔΓΑΠ (Δίκτυο γεωργικής λογιστικής πληροφόρησης) (έως το 2018) και CATS (σύστημα παρακολούθησης εκκαθάρισης λογαριασμών) (έως το 2018).
- ⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Summary report on the implementation of direct payments [except greening] – Claim year 2017 (Συνοπτική έκθεση σχετικά με την εφαρμογή των άμεσων ενισχύσεων [εκτός των ενισχύσεων οικολογικού προσανατολισμού] – Έτος υποβολής αιτήσεων 2017)*. Τμήμα III.1. The models of basic payment after the 2013 CAP reform (Τα μοντέλα της βασικής ενίσχυσης μετά τη μεταρρύθμιση της ΚΓΠ του 2013), σελίδα 8.
- ⁶ Γενική Διεύθυνση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης. Ίδιοι υπολογισμοί βάσει στοιχείων των ΔΓΑΠ (Δίκτυο γεωργικής λογιστικής πληροφόρησης) (έως το 2018) και CATS (σύστημα παρακολούθησης εκκαθάρισης λογαριασμών) (έως το 2018).
- ⁷ Ελλάδα: Ενημερωτικό δελτίο πολιτικής 2019, Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *The Small Farmers Scheme (Το καθεστώς για τους μικροκαλλιεργητές)*. Dates and amounts fixed by Member States for the SFS (Ημερομηνίες και ποσά που ορίστηκαν από τα κράτη μέλη για το καθεστώς για τους μικροκαλλιεργητές), σελίδα 10.
- ⁸ Τυποποιημένες εκθέσεις ΔΓΑΠ, Δίκτυο γεωργικής λογιστικής πληροφόρησης. *Τυποποιημένες εκθέσεις ΔΓΑΠ*. Έκθεση [YEAR.COUNTRY.TF14](#) και ίδιοι υπολογισμοί (έως το 2018).
- ⁹ Δίκτυο γεωργικής λογιστικής πληροφόρησης. *Τυποποιημένες εκθέσεις ΔΓΑΠ*. Έκθεση [YEAR.COUNTRY.TF14](#) και ίδιοι υπολογισμοί (έως το 2018).
- ¹⁰ Δίκτυο γεωργικής λογιστικής πληροφόρησης. *Τυποποιημένες εκθέσεις ΔΓΑΠ*. [YEAR.COUNTRY.ANC3](#) και ίδιοι υπολογισμοί (έως το 2018).
- ¹¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτες ΚΓΠ – Data explorer*. Δείκτης αποτελεσμάτων της ΚΓΠ RPI_02 Μεταβλητότητα του γεωργικού εισοδήματος.
- ¹² Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτες ΚΓΠ – Data explorer*. Δείκτης αποτελεσμάτων της ΚΓΠ RPI_01 Ποσοστό άμεσων ενισχύσεων στο γεωργικό εισόδημα.
- ¹³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.17 Γεωργικές εκμεταλλεύσεις (αγροκτήματα)*. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[ef_kvaareg](#)]
- ¹⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.24 Γεωργική κατάρτιση διαχειριστών γεωργικής εκμετάλλευσης*. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[ef_mptrainman](#)]
- ¹⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.27 Συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής*. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[aact_eaa05](#)], [[aact_eaa04](#)], [[aact_ali01](#)], [[apro_cpsh1](#)] και [[ef_mptenure](#)] και του ΔΓΑΠ.
- ¹⁶ EUROSTAT [[org_cropar](#)]
- ¹⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.25 Γεωργικό εισόδημα συντελεστών παραγωγής*. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[aact_eaa04](#)], [[aact_ali01](#)] και [[aact_eaa06](#)]
- ¹⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.21 Μονάδες ζωικού κεφαλαίου*. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[ef_lsk_main](#)], [[ef_lsk_poultry](#)], [[ef_lsk_bovine](#)] και [[ef_lus_main](#)]
- ¹⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Εγγραφο εργασίας των υπηρεσιών της Επιτροπής – Έκθεση χώρας – Ελλάδα 2020*. SWD(2020) 507 final, σελίδα 57. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?qid=1584543810241&uri=CELEX%3A52020SC0507>
- ²⁰ Γενική Διεύθυνση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης, βάσει στοιχείων της *COMEXT*.
- ²¹ Hollanders H., *Ευρωπαϊκός πίνακας αποτελεσμάτων καινοτομίας*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2020, σελίδα 7. <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/42981>
- ²² Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.24 Γεωργική κατάρτιση διαχειριστών γεωργικής εκμετάλλευσης*. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[ef_mptrainman](#)]

- 23 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. [Δείκτες ΚΓΠ – Data explorer](#). Δείκτης αποτελεσμάτων της ΚΓΠ RPI_03 Αξία για τους παραγωγούς πρωτογενών προϊόντων στην αλυσίδα τροφίμων.
- 24 Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος (ΕΟΠ). ΕΟΠ, Αέρια θερμοκηπίου – προβολή δεδομένων. <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/data-viewers/greenhouse-gases-viewer>
- 25 https://esdac.jrc.ec.europa.eu/ESDB_Archive/octop/Resources/Peatland_Per_Country.pdf
- 26 EUROSTAT [[NRG_CB_RW](#)]
- 27 EUROSTAT https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Agri-environmental_indicator_-_energy_use
- 28 Εγκρίθηκε με τον νόμο 4414/20
- 29 Στρατηγική Ανάπτυξης της Δασοπονίας 2018-2038, ΥΑ.170195/758/ΦΕΚ5351Β/28.11.2018
- 30 Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος (ΕΟΠ). *Οδηγία για τα εθνικά ανώτατα όρια εκπομπών, προβολή δεδομένων εκπομπών 1990-2018*. <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/national-emission-ceilings-nec-directive-inventory-17>
- 31 Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος (ΕΟΠ). *Οδηγία για τα εθνικά ανώτατα όρια εκπομπών, προβολή δεδομένων εκπομπών 1990-2018*. <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/national-emission-ceilings-nec-directive-inventory-17>
- 32 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. [Δείκτες ΚΓΠ – Data explorer](#). Δείκτης αποτελεσμάτων της ΚΓΠ RPI_12 Μερίδιο βοσκότοπων επί της συνολικής ΧΓΕ.
- 33 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.42 Διάβρωση εδάφους από το νερό*. Αρχική πηγή: Κοινό Κέντρο Ερευνών
- 34 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.42 Διάβρωση εδάφους από το νερό*. Αρχική πηγή: Κοινό Κέντρο Ερευνών
- 35 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Έγγραφο εργασίας των υπηρεσιών της Επιτροπής – Επισκόπηση της εφαρμογής της περιβαλλοντικής πολιτικής της ΕΕ 2019, Έκθεση χώρας – Ελλάδα*. SWD(2019) 138 final. https://ec.europa.eu/environment/eir/pdf/report_el_el.pdf
- 36 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.41 Οργανικές ύλες του εδάφους σε αρόσιμη γη*. Κοινό Κέντρο Ερευνών (JRC), βάσει της έρευνας για τη χρήση γης LUCAS 2015
- 37 Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανάλυση της ΓΔ Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης βάσει των κοινοποιήσεων των κρατών μελών σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 1307/2013
- 38 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. [Δείκτες ΚΓΠ – Data explorer](#). Δείκτης αποτελεσμάτων της ΚΓΠ R.10 Ποσοστό της γεωργικής γης που υπάγεται σε συμβάσεις διαχείρισης για τη βελτίωση της διαχείρισης του εδάφους και/ή την πρόληψη της διάβρωσης του εδάφους (τομέας επικέντρωσης 4Γ)
- 39 Κοινοποιήσεις των κρατών μελών στη Γενική Διεύθυνση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης
- 40 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.40 Ποιότητα των υδάτων*. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[aei_pr_gnb](#)] και του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Περιβάλλοντος, όπως στο [Waterbase – Water Quality \(Βάση πληροφοριών για τα ύδατα – Ποιότητα των υδάτων\)](#), CSI020, βάσει των στοιχείων που αναφέρθηκαν στο EIONET
- 41 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.40 Ποιότητα των υδάτων*. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[aei_pr_gnb](#)] και του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Περιβάλλοντος, όπως στο [Waterbase – Water Quality \(Βάση πληροφοριών για τα ύδατα – Ποιότητα των υδάτων\)](#), CSI020, βάσει των στοιχείων που αναφέρθηκαν στο EIONET
- 42 Η Ελλάδα δεν συμμετέχει στη συλλογή δεδομένων για τα ακαθάριστα ισοζύγια θρεπτικών ουσιών (GNB)
- 43 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.33 Ένταση καλλιέργειας*. Βάσει του ΔΓΛΠ – Γεωργοπεριβαλλοντικός δείκτης «Έντατικοποίηση/Εκτατικοποίηση»
- 44 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.39 Αντληση νερού στη γεωργία*. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[env_wat_abs](#)]
- 45 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.39 Αντληση νερού στη γεωργία*. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[env_wat_abs](#)]
- 46 Κοινοποιήσεις των κρατών μελών στη Γενική Διεύθυνση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης με βάση την τελευταία εγκριθείσα έκδοση του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/rdp-factsheet-greece_el.pdf
- 47 Κοινοποιήσεις των κρατών μελών στη Γενική Διεύθυνση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης
- 48 Οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας των Ηνωμένων Εθνών, Αξιολόγηση για τους παγκόσμιους δασικούς πόρους. <https://fra-platform.herokuapp.com/GRC/assessment/fra2020/extentOfForest/>
- 49 EUROSTAT [[org_cropar](#)]
- 50 Ερευνητικό Ινστιτούτο Βιολογικής Γεωργίας FiBL, *Παραγωγοί βιολογικών προϊόντων*

-
- https://statistics.fibl.org/europe/key-indicators-europe.html?tx_statisticdata_pi1%5Bcontroller%5D=Element2Item&cHash=511759e872156740d7cfc_bda7f290481
- 51 EUROSTAT [[org_cropar](#)]
- 52 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.23 Ηλικιακή διάρθρωση διαχειριστών γεωργικής εκμετάλλευσης*. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[ef_m_farmang](#)]
- 53 EUROSTAT [[ef_m_farmang](#)]
- 54 fi-compass, 2020, Χρηματοοικονομικές ανάγκες στον τομέα της γεωργίας και των γεωργικών προϊόντων διατροφής στην Ελλάδα, έκθεση μελέτης
- 55 Κοινοποιήσεις των κρατών μελών στη Γενική Διεύθυνση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης
- 56 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.03 Έδαφος*. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[urt_d3area](#)]
- 57 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.01 Πληθυσμός*. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[urt_gind3](#)]
- 58 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.02 Ηλικιακή διάρθρωση*. Βάσει των στοιχείων της Eurostat [[urt_pjanaggr3](#)]
- 59 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.07 Ανεργία*. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[lfst_r_urgau](#)]
- 60 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.06 Ποσοστό απασχόλησης*. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[lfst_r_ergau](#)]
- 61 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.08 Κατά κεφαλήν ΑΕΠ*. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[lfst_r_erednu](#)]
- 62 Πηγή: EUROSTAT [[urt_10r_3gdp](#)]
- 63 DATAM bio economy, JRC
<https://datam.jrc.ec.europa.eu/datam/mashup/BIOECONOMICS/index.html>
- 64 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.43 Κλιματική αλλαγή: παραγωγή ανανεώσιμης ενέργειας από τη γεωργία και τη δασοκομία*
- 65 Πηγή: Eurostat [[for_auw](#)]
- 66 Πηγή: Eurostat [[nama_10_a64](#)]
- 67 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.09 Ποσοστό φτώχειας*. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[ilc_peps13](#)]
- 68 Natale, F., Kalantaryan, S., Scipioni, M., Alessandrini, A. and Pasa, A., Migration in EU Rural Areas, EUR 29779 EN, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2019, ISBN 978-92-76-08600-0 (επιγραμμικό), doi:10.2760/544298
- 69 Πηγή: EUROSTAT [[ilc_hch02](#)]
- 70 Πηγή: Ψηφιακός πίνακας αποτελεσμάτων, βασικοί δείκτες
- 71 <http://www.agrotikianaptixi.gr/el>
- 72 EUROSTAT [[aei_hri](#)]
- 73 Επιστολή της Επιτρόπου κ. Κυριακίδου προς την Ελλάδα (Ares(2020)2643693 - 20/05/2020)
- 74 Ευρωπαϊκός Οργανισμός Φαρμάκων, Ευρωπαϊκή Εποπτεία Κτηνιατρικής Αντιμικροβιακής Κατανάλωσης (ESVAC). *Sales of veterinary antimicrobial agents in 31 countries in 2018 – trends from 2010 to 2018 Tenth ESVAC Report (Πωλήσεις κτηνιατρικών αντιμικροβιακών παραγόντων σε 31 χώρες το 2018 – τάσεις από το 2010 έως το 2018, Δέκατη έκθεση ESVAC)*. [EMA/24309/2020](#).
- 75 Αφορά τους στόχους που σχετίζονται με τη χρήση των φυτοφαρμάκων και τους συναφείς κινδύνους, την πώληση αντιμικροβιακών, την απώλεια θρεπτικών συστατικών, την έκταση που καλύπτουν οι βιολογικές καλλιέργειες, τα χαρακτηριστικά τοπίου υψηλής ποικιλομορφίας και την πρόσβαση σε ταχύ ευρυζωνικό διαδίκτυο.
- 76 Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Υγείας και Ασφάλειας των Τροφίμων, *Τελική έκθεση ελέγχου που διενεργήθηκε στην Ελλάδα από τις 2 έως τις 11 Φεβρουαρίου 2011 με σκοπό την αξιολόγηση της εφαρμογής των ελέγχων για την καλή διαβίωση των ζώων κατά τη μεταφορά και τη στιγμή της σφαγής*, 2011 https://ec.europa.eu/food/audits-analysis/audit_reports/details.cfm?rep_id=2753
- 77 Willet W. *et al.*, *Food in the Anthropocene: the EAT–Lancet Commission on healthy diets from sustainable food systems*. Lancet 2019, 393: 447–92
<https://ec.europa.eu/jrc/en/health-knowledge-gateway/societal-impacts/burden>
- 78 EUROSTAT [[SDG_02_10](#)]
- 79
- 80 Ως ερυθρό κρέας ορίζονται το βόειο και χοιρινό κρέας και το αρνί, 115,50g/κατά κεφαλή/ημέρα, Καθαρά απόβλητα στην ΕΕ 2010, μελέτη GBD 2017 και M. Springmann
- 81 EUROSTAT [[hlth_ehis_fv1e](#)]

-
- ⁸² Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος. *Επισκόπηση των εθνικών προγραμμάτων πρόληψης αποβλήτων στην Ευρώπη.*
<http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=2Y2%2B%2BPSM4P0%3D&tabid=238&language=el-GR>
- ⁸³ EU SCAR AKIS (2019), *Preparing for Future AKIS in Europe (Προετοιμασία για το μελλοντικό AKIS στην Ευρώπη)*. Βρυξέλλες, Ευρωπαϊκή Επιτροπή
- ⁸⁴ Κοινοποιήσεις των κρατών μελών στη Γενική Διεύθυνση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης με βάση την τελευταία εγκριθείσα έκδοση του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης
https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/rdp-factsheet-greece_el.pdf
- ⁸⁵ Κοινοποιήσεις των κρατών μελών στη Γενική Διεύθυνση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης
- ⁸⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΤΠ C.24 Γεωργική κατάρτιση διαχειριστών γεωργικής εκμετάλλευσης*. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[ef mp training](#)]
- ⁸⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI), 2020, Έκθεση χώρας – Ελλάδα
<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>
- ⁸⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI), 2020, Έκθεση χώρας – Ελλάδα
<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>
- ⁸⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI), 2020, Έκθεση χώρας – Ελλάδα
<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>